

CDA 's-Hertogenbosch

NETTE WIJKEN
VOOR GEZINNEN
Héél gewoon!

CDA 's-Hertogenbosch

TROTS OP
ONZE VERENIGINGEN
Voor elkaar!

CDA 's-Hertogenbosch

MEER KANSEN DOOR
BETER ONDERWIJS
Dat werkt!

CDA 's-Hertogenbosch

VEILIG OPGROEIEN EN
OUD WORDEN
Onze zorg!

CDA 's-Hertogenbosch

NORMEN EN WAARDEN
OUDERWETS?
Doe normaal!

CDA 's-Hertogenbosch

MINDER LASTEN
MINDER REGELS
Meer ondernemen!

Meer voor elkaar, daarom CDA!

Verkiezingsprogramma 2014-2018

CDA 's-Hertogenbosch

INHOUD

Voorwoord

1. Werk

p.5

- Inleiding
- Algemeen
- Concrete maatregelen:
  - Belastingen en Werk
  - Investerings en Werk
  - Vestigingsklimaat en Werk
  - Starters/ZZZP'ers en Werk
  - Werkzoekenden en Werk
  - Ervaring telt: vijftigplussers en Werk
  - Offensief jeugdwerkloosheid
  - De Binnenstad en Werk
  - Duurzaamheid en Werk
  - Agrarische sector en Werk
  - Toerisme en Werk
  - Jeroen Bosch-Jaar en Werk

2. Fijn leven in onze wijken

p.11

- Algemeen
- Naar een ondersteunende lokale overheid
- Investeren in bestuurs-, dorps- en wijkraden
- Beheer maatschappelijke functies
- Onderhoud openbare ruimte bepalen
- Nieuwe speelgelegenheden
- Creëren van ontmoetingsplekken
- Wonen
- Verkeersveiligheid
- Herindeling Nuland en Vinkel

3. Het sociaal domein

p.15

- Algemeen
- Mantelzorg en respijtzorg
- Vrijwilligers
- Eenzaamheid
- Zorg in de wijk
- Gezond leven
- Armoede
- Decentralisaties
- Jeugdzorg
- Wajong
- Dak- en thuislozen
- Maatschappelijke stage

4. Senioren

p.19

- Algemeen
- Benutten zilveren kracht
- Stimuleren senioreninitiatieven
- Zorg
- Wijziging zorgstelsel
- Slimme zorg
- Eenzaamheid
- Mobiliteit van senioren

5. Duurzaamheid

p.23

- Algemeen
- Gemeentelijk energiebeleid
- Windenergie
- Zonne-energie

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Water ▪ Nieuwe groene energie ▪ Groene kennis ▪ Afval ▪ Zwerfafval terugdringen ▪ Hondenbeleid ▪ Verduurzamen van verkeer ▪ Fietsen stimuleren ▪ Binnenstad ontlasten ▪ Geluidsoverlast ▪ Gezonde agrarische sector 	p.27
<p>6. Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Algemeen ▪ Schoolkeuze ▪ De school als educatief instituut ▪ Studentenstad 's-Hertogenbosch ▪ Schoolbrede aanpak van het probleem 'Pesten' ▪ Voor- en naschoolse opvang ▪ Veiligheid schoolgaande kinderen ▪ Schoolverzuim/-verlaten ▪ Samenwerking ▪ Tweedekans onderwijs 	p.29
<p>7. Cultuur</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Algemeen ▪ Amateurkunst en Professionele kunst ▪ Bibliotheek ▪ Theater aan de Parade ▪ Subsidies voor cultuur ▪ Historie van de stad 	p.31
<p>8. Veiligheid</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Algemeen ▪ Alcoholbeleid ▪ Veiligheid en uitgaansleven ▪ Criminaliteit ▪ Huiselijk geweld ▪ Leefbaarheid ▪ Coffeeshops 	p.34
<p>9. Sport</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Algemeen ▪ Sportverenigingen ▪ Topsport ▪ Bewegen 	p.36
<p>10. Ruimtelijke ordening</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ GZG terrein, een Bosch stadspark ▪ De Heus ▪ Spinhuiswal ▪ Parkeren, betaald parkeren Rosmalen ▪ Transferia ▪ Bereikbaarheid ▪ Vlietdijk ▪ Heesch-West 	p.38
<p>11. Bestuur en financiën</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Algemeen ▪ Bestuur ▪ Financiën ▪ Dekkingsvoorstellen 	p.38

Voorwoord

Het CDA is een brede volkspartij, die zich inzet voor iedereen. In de opvatting van het CDA nemen mensen, hoe verschillend ook, verantwoordelijkheid voor elkaar. Wij geloven dat mensen niet alleen voor zichzelf leven. Daar past geen anonieme wijk bij of een gemeente die alles voor haar inwoners regelt. Een gemeente moet mensen ruimte geven en aanspreken op hun verantwoordelijkheid. Niet alleen verantwoordelijkheid voor zichzelf en hun directe leefomgeving, maar ook voor diegenen die een steuntje in de rug nodig hebben. Wij kiezen voor de relatie en verbinding tussen mensen en daarmee voor de samenleving.

's-Hertogenbosch is een stad om trots op te zijn. Gastvrijheid staat hoog in het vaandel; dit is al jaren niet onopgemerkt gebleven. Sterk en sociaal, een stad waarin het voor iedereen goed leven, werken en recreëren is. Elke inwoner doet ertoe en die wordt dan ook betrokken bij het vinden van oplossingen voor problemen in zijn omgeving. Het handelen van de gemeente moet ingegeven zijn door dienstbaarheid aan inwoners en bedrijven.

Het CDA streeft naar een samenleving waarin ruimte is voor cultuur, religie en opvattingen. Een samenleving waarin iedereen erbij hoort, maar ook zijn of haar steentje bijdraagt. Voor het CDA staat de toekomst van mensen centraal en niet hun afkomst.

Deze tijden van economische tegenwind worden gekenmerkt door verdergaande globalisering en individualisering, maar ook door meer behoefte aan maatschappelijk initiatief en meer saamhorigheid. Oftewel de participatiemaatschappij waar in politiek Den Haag over gesproken wordt.

De wereld om ons heen verandert in een hoog tempo, maar onze visie op de samenleving is juist nog steeds actueel. Mensen willen graag ergens bijhoren, zich nuttig maken en niet eenzaam zijn. Dat vraagt om een ondersteunende gemeente die het mogelijk maakt dat mensen voor elkaar zorgen en samen dingen ondernemen.

In het leven draait het om meer dan alleen marktdenken en economie. Toch hebben we ervoor gekozen om dit programma te beginnen met een hoofdstuk over een belangrijk economisch thema: de werkgelegenheid in 's-Hertogenbosch. Werk geeft structuur en inhoud aan het leven van mensen. Door werk kunnen mensen samen met anderen de maatschappij vormgeven. Door de economische crisis verliezen veel mensen hun baan. Overall waar mogelijk moet de gemeente zich inspannen om die mensen weer aan het werk te helpen.

Voor het programma hebben we gekozen voor 5 hoofdthema's. Behalve Werk zijn dat Wijken, Sociaal domein, Senioren en Duurzaamheid. In onze ogen zijn dit de terreinen waarop we een extra inspanning moeten leveren. Voor het CDA zijn daarbij onze kernwaarden leidend: De overheid is er om voor ons allemaal een *rechtvaardige* samenleving mogelijk te maken en beschermt de sociaal en economisch zwakken. Het CDA doet een appèl op de *solidariteit* van betrokken burgers en maatschappelijke organisaties om de onderlinge verbondenheid te versterken. De gemeente zorgt voor een basis van sociale zekerheid, zorg en goed onderwijs. Daarnaast zorgen we als mensen voor elkaar. Ook maatschappelijke organisaties helpen daarbij. Met elkaar zijn we verantwoordelijk voor een goede samenleving. De gemeente kan op heel veel meer plekken de *verantwoordelijkheid* bij de inwoners en hun organisaties leggen. Beslissingen moeten genomen worden op de plaatsen die daarvoor het meest geschikt zijn. Voor het CDA begint politiek met het maatschappelijk initiatief, bijvoorbeeld waar het gaat om de betrokkenheid van bewoners bij hun wijk. We moeten zorgvuldig omgaan met onze leefomgeving. Dat betekent dat de gemeente mensen moet stimuleren zich te gedragen als een *goed rentmeester* en zelf ook een goed rentmeester moet zijn. We zetten daarom in op veel minder afval, groene initiatieven en energieneutraliteit. Ook op andere thema's heeft het CDA een visie; deze staan in dit uitgebreide verkiezingsprogramma verwerkt.

In de komende tijd wordt de gemeente verantwoordelijk voor de begeleiding, ondersteuning en verzorging van mensen die dat nodig hebben, de uitvoering van de Participatiewet en de jeugdzorg. Het is bekend dat gemeenten daarvoor minder geld van het Rijk ontvangen dan er nu wordt uitgegeven aan deze taken. Hierdoor is het noodzakelijk om nog efficiënter met de beschikbare financiën om te gaan. We zijn echter niet bereid te accepteren dat de zwakkeren in onze samenleving hiervan de dupe worden.

Inwoners maken hun leefomgeving, de sfeer in hun buurt en hun straat. Maar ook op school, in de vereniging en bij het uitgaan in de stad in het weekend. In een stad waarin het zo goed toeven is moeten we elkaar kunnen en durven aanspreken op gedrag dat afbreuk doet aan die leefbaarheid en die goede sfeer. Of dat nu is het vervuilen van de openbare ruimte, het onveilig maken van straten of winkelcentra zodat onze senioren zich daar niet meer durven vertonen, de verruwing van omgangsvormen, of zelfs gewoon de onverschilligheid. Het CDA spreekt iedereen daarop aan: ouders, jongeren en senioren. Samen zijn we verantwoordelijk voor de leefbaarheid in onze stad.

Tot slot. Per 1 januari 2015 gaat 's-Hertogenbosch verder met de dorpen Nuland en Vinkel. Wij doen dat op basis van respect en gelijkwaardigheid. In het verkiezingsprogramma staan wij uitgebreider stil bij wat de herindeling voor beide dorpen betekent.

1. Werk

Inleiding

Werk is voor het CDA bij uitstek het middel om een samenleving te creëren waarin iedereen meedoet. De crisis heeft de afgelopen jaren zijn sporen echter flink achtergelaten. Mensen zijn bang hun baan te verliezen, de werkloosheid neemt toe en inwoners hebben minder te besteden. Dit leidt tot sluiting van bedrijven in de stad. De werkloosheid kan leiden tot nare bijeffecten: vermindering van de kwaliteit van leven, meer criminaliteit, eenzaamheid en verruwing van onze samenleving.

Het uitgangspunt voor het CDA is en blijft dat iedereen die kan werken, moet werken of druk bezig is met het vinden van werk. Maar dan moet dit wel mogelijk zijn! De crisis en haar ingrijpende gevolgen maken dit momenteel zeer lastig.

In de visie van het CDA is werkloosheid een probleem van de hele samenleving. Dit probleem kunnen gemeenten niet alleen oplossen. Maar gemeenten kunnen wel degelijk invloed hebben op het bestrijden van werkloosheid en het creëren van werk door: (i) het goede voorbeeld te geven, (ii) partijen te verbinden en (iii) bedrijven en werkzoekenden te faciliteren. In dit hoofdstuk staan meerdere concrete voorstellen, waarbij van de gemeente een meer actieve rol wordt gevraagd.

In de visie van het CDA is het juist het midden- en kleinbedrijf (MKB), de motor van onze Nederlandse maar ook Bossche economie, dat afhankelijk is van lokale keuzes. Als gemeente 's-Hertogenbosch kunnen wij met onderscheidende lokale keuzes een grote bijdrage leveren aan meer banen voor onze inwoners, een gezonder bedrijfsklimaat en een levendige (binnen)stad.

Algemeen

De gemeente 's-Hertogenbosch zet zich actief in voor de landelijke topsectoren-aanpak waar 's-Hertogenbosch primair inzet op Agri & Food. De agrarische sector is onmisbaar binnen de farmaceutische industrie –voor de ontwikkeling van geneesmiddelen vanuit de biotechnologie- en loopt wereldwijd voorop op het gebied van innovatie, biobased economy en wetenschappelijke ontwikkelingen.

Door de omleiding van de Zuid Willemsvaart en de aanleg van het Maximakanaal liggen er enorme kansen voor uitbreiding van het vervoer over water en dus werkgelegenheid in de regio 's-Hertogenbosch-Veghel. Ook hier zet de gemeente krachtig op in.

Lasten voor burgers en bedrijven worden verlicht. Belemmerende regelgeving wordt geschrapt. Deregulering vereist dat de overheid de kunst van het loslaten leert en meer vertrouwen in mensen en organisaties heeft.

Samenwerking in de 'gouden driehoek' (gemeente, bedrijfsleven en onderwijs) wil het CDA in 's-Hertogenbosch verder stimuleren. Door kennisoverdracht en samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven kunnen nieuwe kansen gecreëerd worden voor de Bossche economie. We denken hierbij in het bijzonder aan de ict-sector. De arbeidsmarkt in de gemeente wordt daarmee versterkt. In deze 'gouden driehoek' ziet het CDA, mits verantwoord ingestoken, lokale *crowdfunding* en *kredietunies* als nieuwe financieringsvormen, die kunnen bijdragen aan meer werkgelegenheid.

De aanpak van werkloosheid heeft topprioriteit. Met name onder jongeren en senioren (50+) is de werkloosheid hoog. Om deze groepen uit een uitkering te houden wordt binnen de 'gouden driehoek' ingezet op training, scholing, werkervaringsplaatsen en aanvullingen op het loon wanneer zij niet volledig kunnen werken.

Concrete maatregelen

Belastingen en Werk

De eerste heldere concrete keus van het CDA is: verlaging van de lokale lasten voor diegenen die werk, initiatieven en bedrijvigheid in 's-Hertogenbosch creëren. In onze ogen is dat het Midden- en Kleinbedrijf, de kurk waar 's-Hertogenbosch als stad op drijft. Het zijn uiteindelijk de mogelijke investeringen, de winsten van bedrijven en de bestedingen van inwoners die bijdragen aan de economische groei. Lastenverlichting voor deze middenstand willen wij de komende collegeperiode concreet bereiken door:

1. het OZB-tarief voor bedrijven te verlagen richting het gemiddelde van de andere Brabantse steden, te beginnen met 5% per jaar in de eerstkomende 2 jaar. 's-Hertogenbosch behoort momenteel binnen Brabant en zelfs in Nederland tot de gemeenten met de hoogste OZB voor bedrijven. Voor een aantrekkelijk ondernemersklimaat is een verlaging nodig,
2. het OZB tarief voor woningen de komende vier jaar niet te indexeren, conform het huidige beleid. De OZB voor bewoners is in 's-Hertogenbosch relatief gezien laag. Aangezien het huidige kabinetsbeleid de burgers al genoeg kost, willen we verdere extra lastenverhoging voorkomen,
3. de precariorechten in komende collegeperiode met 50% te laten afnemen,
4. de toeristenbelasting te bevriezen en te oormerken en volledig te gebruiken tbv de toeristische sector.

OZB tarief %	Landelijk gemiddelde	Helmond	Tilburg	Eindhoven	Breda	Den Bosch
Tarief % Woningen	0,1091	0,1141	0,0942	0,0825	0,0974	0,0937
Tarief % niet Woningen	0,3883	0,3771	0,3213	0,3169	0,2836	0,4416

Bron: Coelo (Rijksuniversiteit Groningen) 2013

Het CDA bezuinigt de komende collegeperiode niet op subsidies in het sociale domein en verhoogt de bijzondere bijstandsnorm met minimaal 5%.

Investerings en Werk

Het CDA vindt het noodzakelijk dat de gemeente 's-Hertogenbosch actief nieuwe winkels en bedrijven aantrekt, nationaal en internationaal, ter versterking van de Bossche economie en werkgelegenheid voor de Bosschenaar. Hiervoor dient het gemeentelijk 'acquisitieteam' te worden geïntensiveerd.

Het CDA staat achter het faciliteren van een Ondernemershuis, waardoor uitwisseling tussen nieuwe en ervaren ondernemers georganiseerd wordt. De gemeente heeft hier een aanjagende en faciliterende rol door het Ondernemershuis bijvoorbeeld te laten vestigen in één van de lege gemeentelijke panden in de binnenstad. In dit huis kan ook een 'ZZP herberg' komen. Hier is plaats voor minimaal 40 flexibele werkplekken en een aantal vergaderruimten. Startende ZZP'ers kunnen hier gedurende de eerste 18 maanden van hun bedrijf gratis gebruik van maken.

Breedband internet voor heel 's-Hertogenbosch (dus ook Nuland en Vinkel) en wifi op plekken in de openbare ruimte - zoals de Binnenstad, overige winkelcentra en de Onderwijsboulevard- is een noodzakelijke voorziening.

Het CDA investeert in goede bereikbaarheid van bedrijven. Bedrijventerreinen zijn goed bereikbaar, ook voor het zwaardere verkeer. Flexibele venstertijden voor stiller bevoorradersverkeer zijn gewenst.

Vestigingsklimaat en Werk

De gemeente dient ondernemers te faciliteren en met hen mee te denken. Dit betekent dat bij iedere afwijzing van een vergunning of bestemmingsplan, alternatieven door de gemeente worden aangedragen. De gemeente en ondernemers zijn partners. Derhalve doen wij de volgende concrete voorstellen:

1. Er wordt soepeler omgegaan met bestemmingsplannen. Leegkomende en leegstaande bedrijfspanden worden aangepast aan de bestemming waar vraag naar is, bijvoorbeeld wonen, tijdelijke expositieruimte of onderwijs. Het CDA pleit ervoor dat ondernemers soepel en snel de beschikking krijgen over (goedkope) panden in de stad.
2. De controle op en handhaving van regels wordt minder belastend. Wie zich goed gedraagt, wordt minder frequent gecontroleerd dan wie zich heeft misdragen. Boetes op overtredingen worden echter hoger. Zo worden overtreders bestraft en zij die de regels naleven ontzien. Deze beleidskeuze gaat gepaard met bezuinigingstaakstelling voor het controle- en toezichtapparaat van de gemeente van 15%.
3. Vergunningen worden sneller afgegeven. Een aantal concrete vergunningen wordt afgeschaft of versimpeld: (i) de terrasvergunning. Als die, na overleg met omwonenden, eenmaal is verleend kan die voor onbepaalde tijd worden verstrekt. Daarnaast is geen terrasvergunning meer nodig om één simpel bankje, tafeltje of stoel buiten te zetten. Op deze éne bank, stoel, tafel mag gewoon een consumptie worden genuttigd. (ii) De Bibob-toets is een middel om de (criminele) achtergrond van exploitanten en financiers te onderzoeken en ongewenste ondernemers en financiers uit de horeca te weren. Het CDA vindt dat we ondernemers die al bekend zijn bij de gemeente niet onnodig lastig moeten vallen, tenzij hier aanleiding toe is, met een toets bij de verlening van een nieuwe vergunning of voor een tweede of derde bedrijf.
4. Het CDA wil z.s.m. de welstandseisen ingrijpend vereenvoudigen en het nut en de noodzaak van de Welstandscommissie heroverwegen.
5. De Experimentenwet BI-zones wordt maximaal gebruikt en gepromoot. Een BI-zone is een bedrijventerrein waar een gebiedsgerichte bestemmingsheffing wordt geheven onder de ondernemers van het terrein voor investeringen in de bedrijfsomgeving. Het gaat hierbij om extra voorzieningen die door een meerderheid van de ondernemers gewenst is. Daarmee wordt free-riders gedrag voorkomen.
6. Aanbesteden geschiedt zo veel mogelijk aan plaatselijke en regionale bedrijven en ondernemers. In het aanbestedingsbeleid wordt ruimte gegeven aan kleine zelfstandigen en kleine bedrijven om mee te dingen naar opdrachten. Bijvoorbeeld ook door het opdelen van grotere opdrachten.
7. De bereikbaarheid van bedrijven (bedrijventerreinen) moet voor zowel de automobilist als de OV reiziger goed geregeld zijn. Het CDA wil mogelijk bestaande knelpunten in kaart brengen en deze in het eerste collegejaar direct proberen op te lossen.

Starters / ZZP'ers en Werk

Een levendige vitale stad geeft kansen aan mensen die initiatief tonen. Bij uitstek zijn dit mensen die een MKB bedrijf willen opstarten, zoals een winkel in de stad, dorp of wijk. Maar ook mensen in loondienst die als ZZP'er aan de slag gaan nemen risico's. Deze beginnende bedrijven zijn de werkgelegenheidsverschaffers van de toekomst. Het CDA wil mensen die initiatief nemen ondersteunen door concrete maatregelen:

1. Startende MKB'ers en ZZP'ers worden de eerste twee jaar vrijgesteld van precario belasting en reclamebelasting.
2. Voor zelfstandigen zonder personeel wordt het in de bestemmingsplannen makkelijker gemaakt om een eigen bedrijf aan huis te vestigen of met elkaar een pand te betrekken.
3. De ZZP herberg in het nieuw op te zetten Ondernemershuis in de binnenstad heeft minimaal 40 flexibele werkplekken en een aantal vergaderruimten waar deze groep ondernemers gebruik van kan maken.

Werkzoekenden en Werk

Het CDA heeft de ambitie dat 's-Hertogenbosch het hoogste scoort op werkgelegenheid. Daarom kiezen wij voor een gerichte aanpak van werkzoekenden.

Het CDA is voor een betere afstemming van de opleidings- en re-integratietrajecten voor uitkeringsgerechtigden en bouwt daarom periodieke communicatie in met bedrijfsleven en onderwijs.

Het CDA is voor afspraken met bedrijven in de regio - zeker daar waar de gemeente opdrachtgever is - over werkervaringsplaatsen voor bijstandsgerechtigden, om zo de uitstroom uit de bijstand te bevorderen.

Van mensen die een bijstandsuitkering ontvangen en niet in een re-integratietraject zitten, mag een tegenprestatie worden gevraagd. Dit kan in de vorm van werkzaamheden in de wijk of andere vormen van activering. Ook nodigen wij deze mensen expliciet uit tot het doen van vrijwilligerswerk. Regels die het doen van vrijwilligerswerk voor mensen in de bijstand ingewikkeld maken, geven een slecht signaal af. Die wil het CDA zo snel mogelijk afschaffen.

In het kader van *social return* ten behoeve van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt kiest het CDA voor een actief partnerschap, nauw overleg en samenwerking met bijvoorbeeld WeenerXL.

WeenerXL krijgt ook een rol in het uitvoeren van de nieuwe Participatiewet. Deze wet geeft de gemeente mogelijkheden om tot maatwerk te komen, waardoor iedereen die dat kan de mogelijkheid krijgt te participeren. De arbeidsparticipatie van kwetsbare groepen, zoals jongeren, ouderen en mensen met een arbeidsbeperking kan worden vergroot door bestaande schotten tussen de WWB, Wajong en WSW weg te nemen.

Voor de groep 'nieuwe Nederlanders' die op zoek is naar een baan is het CDA van mening dat het leren van de Nederlandse taal en het behalen van een startkwalificatie absolute voorwaarden zijn voor succesvol inburgeren en het vinden van een baan. Dit betekent niet dat het CDA de 'nieuwe Nederlanders' wenst te bevoordelen ten opzichte van andere Nederlanders die een baan zoeken. Het CDA hecht er echter wel belang aan dat de gemeente, door middel van goed (taal)onderwijs, de 'nieuwe Nederlanders' ondersteunt, zodat er een eerlijk speelveld ontstaat.

Alleenstaande ouders in de bijstand met kinderen in de leeftijd van 0 tot 7 jaar kunnen geheel of gedeeltelijk worden vrijgesteld van sollicitatieplicht. Parttime werken voor deze groep wordt echter aangemoedigd.

Ervaring telt: vijftigplussers en Werk

Vijftigplussers en soms zelfs al vijfenveertigplussers die hun baan verliezen zijn kwetsbaar op de huidige arbeidsmarkt. Het CDA wil een gerichte aanpak voor deze groep. Het CDA vindt het belangrijk om hen te ondersteunen bij het vinden van een nieuwe baan bijvoorbeeld via sollicitatietrainingen, banenmarkten en netwerkbijeenkomsten. Daarnaast wil het CDA deze groep ondersteunen, indien zij de stap willen maken naar het ondernemerschap. Ook is budget nodig voor bijscholing dan wel omscholing naar vakgebieden die een beter perspectief op een baan bieden..

Offensief jeugdwerkloosheid

Bij (dreigende) werkloosheid wordt in eerste instantie bezien of er (alsnog) een startkwalificatie kan worden behaald, en zo ja welke. Voor jongeren is er studiefinanciering, geen bijstand.

In de afgelopen periode is het succesvolle 'Startersbeurs-initiatief' ingezet door onze CDA-wethouder Huib van Olden. Hierdoor krijgen afgestudeerde jongeren de mogelijkheid om ervaring op te doen en een baan te bemachtigen. Dit beleid wordt krachtig voortgezet.

Het CDA ondersteunt projecten waarbij leer-werkprojecten worden ingezet om de arbeidsparticipatie van jongeren te versterken. De gemeente 's-Hertogenbosch geeft hierin zelf het goede voorbeeld door voor de komende vier jaar 200 leer-werkprojecten, stage- en traineeplekken te organiseren.

Het CDA ondersteunt het houden van een banenmarkt in 's-Hertogenbosch. Jongeren, onderwijsinstellingen, het bedrijfsleven en gemeentelijke vertegenwoordigers worden

hier met elkaar verbonden, zodat onderlinge netwerken worden uitgebreid. Dit leidt tot mogelijkheden waarbij bestaande ondernemers jonge starters kunnen coachen in het ondernemerschap. De gemeente faciliteert deze initiatieven.

De Binnenstad en Werk

Om de unieke positie van de binnenstad te behouden moet centrummanagement (Hartje 's-Hertogenbosch, Horeca Nederland 's-Hertogenbosch en Ambulante handel) voor de binnenstad worden voortgezet. Gezamenlijk kan op deze manier gezocht worden naar kwaliteitsverhogende zaken die deze unieke positie bevestigen en versterken. Het winkelaanbod in de binnenstad is voldoende gedifferentieerd maar moet dit ook blijven. Een substantiële uitbreiding van het winkelvloeroppervlak op het GZG-terrein is voor het CDA voorlopig van de baan, omdat vanwege de crisis geen kwalitatieve bijdragen geleverd kunnen worden. Indien passend, dienen eerst leegstaande panden in de historische binnenstad gebruikt te worden. Bouwen voor leegstand is voor het CDA geen optie.

De koopzondag is niet vanzelfsprekend, omdat de zondag ook belangrijk is als rustpunt in de week. Aan de andere kant biedt de koopzondag voor bijvoorbeeld drukke gezinnen een uitwijkmogelijkheid en zijn winkeliers beter in staat te concurreren met de 'digitale winkels'.

Het CDA is de afgelopen jaren terughoudend geweest bij uitbreiding van het aantal koopzondagen. Een rustige kerkgang dient te allen tijde gewaarborgd te worden. Dit betekent dat kerkbezoekers in de binnenstad gratis moeten kunnen parkeren tot een uur na het einde van de kerkdienst. Dit betekent concreet dat het pas vanaf 14.00 uur betaald parkeren is. Het CDA hecht aan een goede evaluatie van de huidige regeling van de koopzondagen.

Met het toelaten op De Parade van bussen met grote georganiseerde groepen (van met name oudere mensen) die de Sint Jan willen bezoeken wordt soepeler omgegaan, zodat de loopafstand beperkt wordt.

Het CDA bepleit dat de gemeente soepel meedenkt bij (ver)bouwplannen van winkeliers van historische en beeldbepalende gebouwen. Als een bedrijf ergens niet binnen de regels past zoekt de gemeente met de ondernemer actief mee naar alternatieven.

De kleine detailhandel staat onder druk. Maar deze bepaalt wel het succes van de Binnenstad en de andere winkelcentra in de stad. Ook de warenmarkten vervullen daarbij een belangrijke functie. Het CDA maakt zich hard voor deze ondernemers. Daarnaast zet het CDA ten aanzien van detailhandel in op versterking van de bestaande structuur (binnenstad, wijk- en buurtcentra). Hierbij wordt ook nadrukkelijk gekeken naar de nieuwe gebieden Nuland en Vinkel. Het in stand houden van voldoende (winkel) voorzieningen in de wijk en in het dorp vindt het CDA belangrijk.

Detailhandel is enorm belangrijk voor onze binnenstad. Het CDA wil de aandacht voor de detailhandel versterken door nieuwe initiatieven te ontwikkelen en hiermee te experimenteren. Samenwerking met het detailhandelsonderwijs op bijvoorbeeld het Koning Willem I College ligt voor de hand.

Duurzaamheid en Werk

Alles in onze omgeving moet op waarde geschat worden. Ook als het niet meteen in geld valt uit te drukken. De leefbaarheid in onze kleine kernen is onbetaalbaar. Dat geldt ook voor ons landschap, voor onze kleine detailhandel of de boerenbedrijven die vaak al decennia aan het dorp of de stad verbonden zijn. CDA'ers zijn rentmeesters van wat van waarde is. Daarin zit ook economische potentie. Wat de natuur geeft kan ook voor innovatie en nieuwe energie ingezet worden. Het draaiende houden van de lokale economie hoort daarbij.

Er hoeft geen tegenstelling te zijn tussen duurzaamheid en economische ontwikkeling. Familiebedrijven zijn hier een perfect voorbeeld van. Duurzaamheid en het doorgeven aan de volgende generatie staan hier hoog in het vaandel. Het CDA zal hier zelf nadrukkelijk aandacht aan besteden.

Het CDA steunt bedrijven die initiatieven nemen die verder gaan dan de wettelijke eisen op het gebied van duurzaamheid, veiligheid en sociale innovatie.

De landelijke Green Deal-aanpak wordt geïntensiveerd en op lokaal niveau door de gemeente 's-Hertogenbosch voortgezet. De gemeente gaat dergelijke Green Deal afspraken aan met maatschappelijke lokale instellingen (sportclubs, bedrijven, onderwijsinstellingen etc.). De gemeente neemt belemmerende regelgeving weg, waardoor lokale duurzame economische groei kan plaatsvinden.

Wij zijn groot voorstander van het stimuleren van decentrale energieopwekking en duurzame energieopslag. De gemeente stelt huishoudens en bedrijven in staat om te experimenteren met het decentraal opwekken van duurzame energie. Energiecorporaties kunnen hierbij een rol spelen. Ook voor VvE's (Vereniging van Eigenaren) worden belemmeringen in regelgeving weggenomen.

Private investeringen in verduurzaming willen wij aantrekkelijker maken. Wij pleiten voor lokale en regionale fondsen voor energiebesparing.

Agrarische sector en Werk

De agrarische sector draagt 10% bij aan de werkgelegenheid en zorgt voor 10% van de Nederlandse exportwaarde. Daarnaast is de agrarische sector onmisbaar binnen onder andere de farmaceutische industrie en loopt deze sector wereldwijd voorop op het gebied van nieuwe technologieën, innovatie, biobased economy en wetenschappelijke ontwikkelingen. Het CDA ondersteunt dan ook dat 's-Hertogenbosch zich richt op de Agri&Food sector.

Toerisme en Werk

Toerisme en stadsbezoek uit heel Nederland wordt blijvend gestimuleerd, bijvoorbeeld door transferia uit te breiden en parkeertarieven te bevroren voor de komende periode. Dit geldt zowel voor de Bossche Binnenstad als de buitengebieden. De gemeente maakt het mogelijk om meer hotels en bed en breakfasts te realiseren in de stad. Dit is ook nodig in verband met het Jeroen Bosch-Jaar in 2016. De aanwezigheid van een jeugdherberg vergroot de aantrekkelijkheid van de stad voor jongeren. Het CDA wil meer regionale samenwerking op het terrein van toerisme, om zo het meerdaags toerisme in onze regio te verhogen.

De toeristenbelasting, die op initiatief van het CDA in de afgelopen periode is bevroren, wordt geormerkt en komt volledig ten goede aan het bedrijfsleven en onze toeristische sector. Zo kunnen we meer werkgelegenheid en een aantrekkelijker verblijfs- en vestigingsklimaat creëren.

En zelfs het Jeroen Bosch-Jaar en Werk

In 2016 wordt het Jeroen Bosch-Jaar gevierd in 's-Hertogenbosch. Dit betekent een impuls voor toerisme en werkgelegenheid door de vele duizenden bezoekers die naar onze stad komen.

De economie van de stad wordt versterkt door grote publiekstrekkingen, (inter)nationale aandacht en het versterken van het toerisme en de cultuur. De basis van JB500 is een kwalitatief hoogwaardige viering van het 500e sterfjaar van de Bossche schilder, tevens één van de grootste schilders ter wereld. Daarbij zijn de schilderijen die in het Noordbrabants Museum te zien zullen zijn het absolute hoogtepunt. Daarnaast is het Jeroen Bosch-Jaar een feestje waaraan iedereen mee kan doen: laagdrempelig door bijvoorbeeld een muziekfeest in Jeroen Bosch stijl. Het moet een feest zijn voor allemaal, te starten met gratis toegang voor alle Bosschenaren bij de tentoonstellingen over Bosch in het Noordbrabants Museum. Ook moet het Jeroen Bosch-jaar onze stad voor langere tijd versterken, bijvoorbeeld op cultureel gebied door een Bosch theatergezelschap.

2. Fijn leven in onze wijken en dorpen

Algemeen

Dat mensen graag ergens bij willen horen blijft uitgangspunt van christendemocratische lokale politiek. In onze visie maken we het mogelijk dat mensen voor elkaar zorgen en samen dingen ondernemen. Dit gebeurt in de eerste plaats in gezin en familie. Het CDA vindt dat goede gezins- en familierelaties een natuurlijke basis bieden voor ouders en kinderen in de maatschappij. Met de meeste jongeren in 's-Hertogenbosch gaat het gelukkig goed; signalen die er op (kunnen) wijzen dat het met kinderen of jongeren niet goed gaat moeten serieus worden opgepakt.

Behalve in gezin of familie functioneren mensen in 's-Hertogenbosch ook in het eigen dorp, de wijk of de buurt. Ons ideaal is een gemeente waarin zo veel mogelijk mensen zich thuis voelen en hun persoonlijke bijdrage leveren. Dat vraagt om een overheid die mensen ruimte geeft, naar hun behoeften luistert en hen aanspreekt op hun verantwoordelijkheid voor zichzelf en hun omgeving. Dat vraagt ook om nieuwe vormen van betrokkenheid van inwoners tot de stad, maar met name tot de eigen wijk en buurt, een ondersteunende overheid en om zekerheid voor mensen die zich niet zelf kunnen redden.

Veiligheid is een belangrijke factor als het gaat om fijn leven in je dorp, de wijk of buurt. Het CDA vindt dat in iedere wijk een wijkagent 80% van zijn of haar tijd in de wijk zichtbaar en actief moet kunnen zijn in plaats van het doen van de administratie.

Wij geloven in de vitaliteit van de lokale samenleving. Mensen maken hun leefomgeving en zijn ook bereid zich daarvoor in te zetten.

Naar een ondersteunende lokale overheid

Het CDA vindt dat de gemeente allereerst een ondersteuner is van de eigen initiatieven en prioriteiten van mensen. In een betrokken samenleving nemen mensen met elkaar initiatieven om problemen op te pakken. De gemeentelijke overheid moet daarbij dienstbaar en betrouwbaar zijn en ruimte bieden aan die initiatieven. Ook als daarvoor eigen regels moeten wijken. In een steeds complexer wordende samenleving kunnen problemen alleen worden opgelost door samenwerking. Dat betekent dat onze gemeentebestuurders positief staan ten opzichte van nieuwe initiatieven. En het vraagt ook dat we inwoners actief uitnodigen om mee te denken en mee te doen.

Er kan meer gebruik gemaakt worden van de denkkraft van de inwoners en de bereidheid van velen om inspanningen te leveren voor een betere leefomgeving. Het is nu juist de politieke uitdaging de vitaliteit in de samenleving aan te boren en te benutten. Daarmee zetten we de beweging in van vrijblijvendheid (de gemeente weet het toch altijd beter) naar betrokkenheid (wij hebben invloed op onze eigen omgeving). Een goed voorbeeld van deze beweging is de bouw van de accommodatie van het gilde in Nuland: het gilde kreeg een vast bedrag en mocht de bouw zelf aannemen en organiseren.

Investeren in bestuurs-, dorps- en wijkraden

De gemeente voert een actief bestuurs-, dorps- en wijkradenbeleid. De raden hebben het beste zicht op hetgeen in hun omgeving gebeurt en hoe dit effectief aangepakt kan worden. Het CDA wil hen meer verantwoordelijkheid voor de leefbaarheid en veiligheid geven. De gemeente stelt jaarlijks aan de raden een bedrag beschikbaar - bijvoorbeeld €5.00 per inwoner - om hier passend invulling aan te kunnen geven. Het op wijkniveau verstrekken van kleine subsidies aan clubs behoort dan tot de mogelijkheden. Financiële verantwoording wordt achteraf gegeven. De raden worden het centrale aanspreekpunt voor hun omgeving en zorgen voor betrokkenheid van de inwoners bij hun eigen buurt, wijk of dorp.

In wijken en dorpen zijn buurtaccommodaties belangrijke plekken waar bewoners elkaar ontmoeten: bijvoorbeeld voor sport, zorg, welzijn en onderwijs. In het Buurthuis van de Toekomst werken sportclubs, scholen, instellingen en andere organisaties in de wijk nauw met elkaar samen. Zo is de voetbalclub bijvoorbeeld meer dan alleen een voetbalclub, maar ook een plek waar je komt voor een praatje of huiswerkbegeleiding.

Een plek voor de hele buurt. Goede voorbeelden hiervan zijn al te noemen zoals Emplina en de Ontmoeting van de HEVO. Mensen leren elkaar zo beter kennen, zijn meer betrokken bij elkaar en hebben meer voor elkaar over. Vrijwilligers nemen het heft in handen, beheren zelf hun pand en worden 'eigenaar' van hun ontmoetingsplek. Het gebruik van de dorps-, buurt- en wijkaccomodaties is gratis of tegen een geringe kostenvergoeding. Het is de 'huiskamer' van het dorp of de wijk. Door dit als gemeente te faciliteren worden verenigingen ook bepalender in wat er in een wijk of buurt gebeurt.

Beheer maatschappelijke functies

De buurt, wijk of het dorp kan pas echt floreren wanneer inwoners zelf het vertrouwen krijgen, bijvoorbeeld door het beheer van hun voorzieningen te organiseren. Ook het uitvoeren van (groen)onderhoud en andere verbeteringen is een mogelijkheid. De gemeente betaalt daarbij een vergoeding aan bijvoorbeeld de buurt-, wijk- of dorpsraad. Dit kan vervolgens weer geïnvesteerd worden in buurt, wijk of dorp.

Onderhoud openbare ruimte bepalen

Met bewoners van een buurt, wijk of dorp wordt elk jaar het onderhoud van groen, straten en (speel)pleinen bekeken en besproken. Wensen omtrent vervuiling (bijv. zwerfafval en graffiti), aankleding (bijv. bankjes, vuilnisbakken) en andere aandachtspunten m.b.t. de openbare ruimte, worden door de gemeente vastgelegd en het onderhoudsprogramma wordt erop aangepast.

Het CDA vindt het belangrijk dat voorzieningen in dorp, wijk of buurt voor iedereen bereikbaar zijn, juist ook voor mensen met een beperking. Meer moet nog worden gestimuleerd dat wijken in de totale breedte rolstoelvriendelijk zijn, maar ook geschikt zijn voor mensen met een visuele beperking, die gebruik moeten maken van geleidelijnen.

Nieuwe speelgelegenheden

Er worden geen nieuwe speelgelegenheden aangelegd zonder dat kinderen en ouders in de omgeving daarover hebben meegedacht. Zo ontstaan speelgelegenheden die passen bij de wensen van kinderen en die vaak worden gebruikt. Speeltoestellen worden zodanig aangelegd, dat deze ook verplaatst kunnen worden als daar behoefte aan is vanuit de wijk bijvoorbeeld omdat kinderen ouder worden.

Creëren van ontmoetingsplekken

Het dorps-, buurt- en wijkgevoel blijft behouden wanneer inwoners elkaar kunnen ontmoeten op zelf gekozen plaatsen en momenten. De gemeente stimuleert en faciliteert dit. Hierbij spelen de buurt- en wijkcentra een belangrijke rol, maar ook op andere manieren moet dit vorm krijgen.

Bij de inrichting van de openbare ruimte wordt rekening gehouden met jongeren, bijvoorbeeld door het aanleggen van een speelveld. Jongeren moeten hierbij hun creativiteit kunnen gebruiken en eigen ideeën kunnen uitwerken. Zij krijgen vervolgens inspraak bij de inrichting van de openbare ruimte. Het aantal openbare ruimten waar jongeren elkaar kunnen ontmoeten, wordt uitgebreid. 's-Hertogenbosch is ook een studentenstad. Willen we de aantrekkingskracht van onze stad als studentenstad behouden, dan betrekken we ook hen daarbij.

Het CDA stimuleert stadstuinen, waar bewoners hun eigen groente en fruit kunnen verbouwen, maar ook andere (groene) ontmoetingsplekken en stads- en zorgboerderijen. Daarnaast moeten er, in overleg met de bewoners, minimaal 5 nieuwe bankjes in elke wijk geplaatst worden.

Wonen

Het CDA wil meer betaalbare woningen, zowel voor starters als voor ouderen. Initiatieven om de doorstroming op de woningmarkt te bevorderen zijn speerpunten van beleid. Dat door de crisis veel koopwoningen 'onder water staan' is een groot punt van zorg.

Een actief doelgroepenbeleid wordt voorgestaan als het gaat om woningbouw voor starters en senioren. De gemeente stimuleert vernieuwingen als kleinschalige woonvormen voor – onder andere- ‘mantelzorgwoningen’. Hierin leven twee generaties dicht bij elkaar, maar wel met een eigen voordeur.

Particulier opdrachtgeverschap wordt gestimuleerd. Particulieren kunnen – al dan niet in groepsverband- een belangrijke bijdrage leveren aan de bebouwde omgeving. Wanneer mensen daar de ruimte voor krijgen, bijvoorbeeld door zelf een woning te bouwen of met gelijkgestemden een woningcomplex te realiseren, neemt hun verantwoordelijkheid voor die omgeving toe.

Om mensen in hun eigen wijk in ‘s-Hertogenbosch te laten blijven wonen moet er gebouwd worden op een manier die aanpassingen in de toekomst relatief eenvoudig mogelijk maakt. Zo kan binnen de wijk naar andere vormen van wonen doorgeschoven worden. Dat betekent dat er voor ouderen en mensen met een beperking in hun eigen wijk dus ook voorzieningen zijn.

Verkeersveiligheid

Samen met bewoners en bestuursraden wordt de verkeersveiligheid in dorp, buurt of wijk bevorderd. Alle verkeersdeelnemers – ook de kwetsbare- moeten gerust op pad kunnen in de eigen wijk. Het CDA stelt als ambitie: geen verkeersdoden in 30 kilometer-gebieden en woonerven en geen ernstig gewonden op schoolroutes. Iedereen rijdt in de woonwijk maximaal 30 kilometer per uur. Het CDA wil veilige rotondes met éénrichtingsverkeer voor schoolgaande jeugd en andere fietsers. Rotondes waarop fietsers van twee richtingen kunnen komen zijn gevaarlijk en worden veranderd in rotondes met éénrichtingsverkeer voor fietsers. Een duidelijk voorbeeld van het verbeteren van de verkeersveiligheid is het, in overleg met de bestuursraad, verruimen van de grenzen van de bebouwde kom in Engelen en Bokhoven.

Herindeling Nuland en Vinkel

Algemeen

Per 1 januari 2015 gaan de dorpen Nuland en Vinkel onderdeel uitmaken van onze gemeente.

Het behoud van de leefbaarheid van de dorpskernen Nuland en Vinkel staat bij het CDA hoog op de agenda. De sociale cohesie is er groot. Ook na de herindeling moet dat zo blijven. Goede en betaalbare (huur)woningen zijn daarvoor uitgangspunt. Een groot deel van de jeugd in de dorpen heeft de uitdrukkelijke wens om in hun dorp te blijven wonen. Het CDA vindt het noodzakelijk dat er zo spoedig mogelijk wordt gebouwd voor starters en senioren. Juist ook gezien de toenemende vergrijzing in de dorpen is er een behoefte aan betaalbare seniorenwoningen. Ook bereikbaarheid van de dorpen met het openbaar vervoer en buurtbussen is noodzakelijk. Het CDA zet zich in voor uitbreiding van de frequentie en opstapplaatsen , bijvoorbeeld bij het Martinushuis en St. Jozefoord.

Bepalend voor de leefbaarheid is het behoud van de jeugd in de dorpen, een levendige kern met voorzieningen als basisschool, verenigingen, vrijwilligerswerk, evenementen, winkels en eerstelijns zorgvoorzieningen. Als gemeente ‘s-Hertogenbosch kunnen we leren van de kracht van vrijwilligerswerk en verenigingen in de dorpen Nuland en Vinkel, zoals we die ook al kennen uit de dorpen Empel en Engelen.

Verenigingen

Het verenigingsleven in Nuland en Vinkel bruist en verdient juist ook met de herindeling speciale aandacht. De herindeling mag absoluut geen negatieve consequenties – niet in subsidie, niet in huur van de accommodatie- hebben voor het goede werk van de vele verenigingen. Het CDA zet zich in om het verenigingsleven in de dorpen op de huidige manier mogelijk te blijven maken of zelfs te versterken. Concreet: het ophalen van oud papier door verenigingen als inkomstenbron moet voortgezet worden. Dit is een win-win-situatie voor de gemeente, die het CDA koestert.

Enkele verenigingen noemen we in het bijzonder. De muziekcorpsen (harmonieën) Union (Nuland) en Odion (Vinkel) en het Gilde zijn belangrijke cultuurdragers voor Vinkel en Nuland. In het subsidiebeleid van de gemeente moet hiermee rekening worden gehouden,

zodat de financiële gevolgen door de herindeling voor de verenigingen beperkt blijven en ze kunnen blijven doen waar ze goed in zijn.

Ook de EHBO Vereniging is van groot belang in de dorpen Nuland en Vinkel. Het CDA vindt het belangrijk dat EHBO verenigingen mensen leren om in voorkomende situaties een AED te kunnen gebruiken. De EHBO verenigingen dienen dezelfde ondersteuning van de gemeente 's-Hertogenbosch te krijgen, als eerder van de gemeente Maasdonk. Dat betekent concreet: het behoud van de subsidie.

Leefbaarheid

Van groot belang voor de aantrekkelijkheid van de kernen is het dorpsplein, waar men elkaar ontmoet en recreëert. Het zorgt voor een belangrijk deel voor het dorpse karakter, de onderlinge betrokkenheid en daardoor de sociale veiligheid. De gemeente gaat in overleg met de Dorpsraden om de plannen voor de pleinen uit te werken en te realiseren. De afstand tussen inwoners en bestuur moet klein blijven. De taken voor de Dorpsraden worden goed vastgelegd. Zij vormen de basis voor de toekomst van leefbare plattelandskernen en vervullen een bindende rol. Daarnaast speelt de bereikbaarheid, zowel fysiek als digitaal of telefonisch, hierin een cruciale rol. Dat betekent onder andere een goed openbaar vervoer met een redelijke frequentie en glasvezelnetwerk voor een snelle internetverbinding. Om de leefbaarheid in de dorpen te blijven versterken, zal de gemeente ruimhartig meewerken aan het verlenen van vergunningen en het faciliteren daarvan, zoals ook op andere plekken in de stad gebeurt. Voor de vrijwilligers die zich samen met het RIGOM (Regionale Instelling Gecoördineerd Ouderenwerk Maasland) inzetten moet snel duidelijkheid komen. Het CDA vindt het belangrijk dat de vrijwilligers worden gefaciliteerd en inhoudelijk ondersteund bij de seniorenactiviteiten.

Het buitengebied is een mooi gebied wat verder qua inrichting verbeterd kan worden met bijvoorbeeld aanleg en onderhoud van knotwilgen en houtwallen. Om de leefbaarheid in het buitengebied te verbeteren is het belangrijk de biodiversiteit te bevorderen.

Verkeersveiligheid wordt door het CDA als speerpunt gezien. Doorgaand vrachtverkeer hoort niet in een dorpscentrum en moet dan ook geweerd worden door goede ontsluitingswegen en een toereikende infrastructuur. Dit belang neemt toe als het Regionale Bedrijventerrein Heesch-West tot ontwikkeling komt. Om veilig fietsen te stimuleren wordt een veilige snelfietsverbinding aangelegd van 's-Hertogenbosch naar Oss.

Nuland

Het aanbod op sportgebied is groot in Nuland. De bestaande binnensport accommodatie is echter ontoereikend. Dorpsraad en gemeente gaan in overleg met de Sportraad en de Jongerenraad om bestaande plannen voor een volwaardige sporthal te ontwikkelen.

Het Martinushuis wordt gerenoveerd en uitgebreid tot een voorziening met een sluitend zorgaanbod. Het huidige gemeentelijk beleid met betrekking tot het Martinushuis, ten aanzien van beheer en onderhoud inclusief de hiermee gepaard gaande vrijwilligersactiviteiten voor ouderen, wordt voortgezet. Dit geldt tevens voor de (financiële) bijdrage aan deze activiteiten vanuit de gemeente.

Vinkel

Vinkel biedt een groene omgeving met veel recreatiemogelijkheden voor inwoners en toeristen, zoals wandelen, fietsen, dierenbos, visvijver. Deze recreatiemogelijkheden worden uitgebreid door onder andere de aanleg van wandel- en fietspaden. Groei van de toeristische sector zal de verdere ontwikkeling van de bedrijven in de sectoren horeca, transport, bouw en agrarisch versterken en versnellen.

3. Het sociaal domein

Algemeen

Als er iets misgaat in een mensenleven, is er in onze samenleving een vangnet. Op het gebied van werkloosheid, ziekte, beperking, dakloosheid en bij schulden. Het CDA is van mening dat we een sociale stad kunnen zijn als we ook een economisch sterke stad zijn. Dat betekent dat wij als gemeente het vangnet moeten bieden voor mensen in een kwetsbare situatie. Het CDA ziet dat het vangnet in 's-Hertogenbosch niet alleen vanuit de gemeente komt. Gelukkig maar. Veel verschillende organisaties zoals de Vincentius, PUB en Voedselbank, vrijwilligersorganisaties en de kerken zetten zich in om het vangnet te bieden en te verstevigen. Veel van deze organisaties - die als een vliegwiel werken binnen het sociaal domein - ontvangen subsidies. Hierop mag van het CDA niet bezuinigd worden.

Mantelzorg en Respijtzorg

Ondersteuning van mantelzorgers door respijtzorg, emotionele en praktische hulp, is van groot belang. Respijtzorg is zorg aan een zorgbehoevende, met als doel om diens mantelzorger(s) vrijaf te geven. Het zijn personen die, beroepsmatig of vrijwillig, voor een tijdje de mantelzorg overnemen. Het CDA wil mantelzorgers de zekerheid geven dat zij steun van de gemeente krijgen als dat nodig is. Dit doen wij bijvoorbeeld door het 24 uur per dag beschikbaar zijn van respijtzorg voor mantelzorgers door vrijwillige thuiszorg en thuiszorgorganisaties, ondersteuning door huisartsen en wijkverpleegkundigen, tegemoetkoming in de kosten voor kinderopvang, het zorgen voor dagbesteding voor mensen die het nodig hebben en het faciliteren van logeerhuizen in de stad om mantelzorgers te ontlasten.

Vrijwilligers

Vrijwilligers zorgen ervoor dat de maatschappij blijft draaien. Het verenigingsleven laat onze gemeente bruisen. Een goede ondersteuning van vrijwilligers door de gemeente is van groot belang, bijvoorbeeld door de vrijwilligersverzekering, training en opleiding over bijvoorbeeld communicatie en financiële zaken samen met onze onderwijs-, en welzijnsinstellingen en het gratis aanvragen van de Verklaring Omtrent Gedrag. Ook wil het CDA vrijwilligersorganisaties een steuntje in de rug geven met een strippenkaart, waarmee zij jaarlijks uren kunnen inkopen bij (gemeentelijke) instellingen. In overleg met vrijwilligers wordt verder bekeken hoe de gemeente die steun het beste kan realiseren binnen haar bevoegdheden.

We kunnen als gemeente de taken van vrijwilligers gemakkelijker maken door een eenvoudiger subsidiebeleid. Maar de gemeente moet ook durven los te laten. Stuur meer op wát een instelling moet doen in plaats van hoe dat gedaan moet worden. Hoe we dat doen? De gemeente vraagt bij projecten onder een bedrag van 5000 euro geen uitgebreid eindverslag meer. Subsidies worden voor meerdere jaren in plaats van eenmaal per jaar aan de instelling toegekend. Het effect van de subsidie telt, niet de vraag of de regels gevolgd zijn. Ook verstrekken we opstart-subsidies voor nieuwe vrijwilligersinitiatieven. Vrijwilligers kunnen verder gebruiken maken van de buurthuizen in de wijken.

De gemeente schept de voorwaarden dat bewonersgroepen, verenigingen of andere initiatiefnemers elkaar kunnen ondersteunen bij fondsenwerving. Zoals crowdfunding, waar het CDA groot voorstander van is. Daarmee komt ook meer privaat geld beschikbaar voor investeringen in de lokale samenleving. Om dit alles te organiseren wil het CDA dat één wethouder in het college coördinerend is voor het vrijwilligerswerk. Ook wordt nieuw beleid door de gemeente getoetst op effecten en overlast voor vrijwilligers(organisaties).

Eenzaamheid

Één op de tien mensen in onze stad geeft aan te weinig sociale contacten te hebben. Dit zijn ruim 14.000 mensen. Eenzaamheid komt in alle lagen van de bevolking voor. Maar de kans op eenzaamheid is groter bij mensen die chronisch ziek of gehandicapt zijn, senioren en alleenstaanden, mantelzorgers die hun sociale contacten zien afnemen en werkzoekenden die zich sociaal uitgesloten voelen. In de afgelopen jaren is het aantal mensen dat te weinig contacten heeft toegenomen. Eenzame mensen met weinig sociale contacten kunnen minder goed terugvallen op hun omgeving. Dit kan leiden tot lastige situaties, ook omdat eenzaamheid vaak een taboe is voor mensen.

Het aantal eenzamen in de stad moet omlaag. Het CDA wil dat hiervoor samen met de maatschappelijke organisaties een actieplan wordt ontwikkeld, gericht op meer ontmoeting en aandacht en zorg voor elkaar. Dit kan heel eenvoudig worden opgepakt bijvoorbeeld door mensen samen te laten eten in buurthuizen.

Het CDA ziet de rol van de gemeente bij het bestrijden van eenzaamheid als ondersteunend, bijvoorbeeld door het faciliteren van ontmoetingen bij maatschappelijke organisaties en het geven van een vast gezicht in de wijk voor zorg – door wijkteams en de wijkzuster of de maatschappelijke stages.

Zorg in de wijk

Het CDA onderschrijft een sociale aanpak in de wijk, samen met de organisaties die al in de wijk werken. Dichtbij, met bijvoorbeeld Wijkteams zoals deze werken in Kruiskamp en Schutskamp, het Zorgzaam Netwerk Rosmalen en jongerencentrum De Poort. Een wijkgerichte aanpak dus; maar dan wel op maat gemaakt bij de wijk en haar behoeften.

Daarbij horen de buurtcentra en Brede Bossche Scholen, die voor ontmoeting worden ingezet. Het CDA vindt dat de buurtcentra daarvoor beschikbaar moeten zijn. Ook in het weekend. Het huidige marktconforme tarief dat voor de huur van buurtcentra wordt gebruikt, is voor het CDA niet houdbaar. Het beperkt organisaties om daadwerkelijk gebruik te maken van de buurtcentra. Om de ontmoeting in de wijken te stimuleren en vrijwilligersorganisaties ruimte te bieden moet dit tarief omlaag of op 0 gezet worden. Verantwoordelijkheid voor een buurtcentrum kan zo laag mogelijk neergelegd worden. Mensen leren elkaar zo beter kennen. Ze zijn meer betrokken bij elkaar en hebben meer voor elkaar over. Vrijwilligers nemen het heft in handen en worden "eigenaar" van hun initiatief. Hiermee worden verenigingen ook bepalender in wat er in een wijk of buurt gebeurt.

Een bijzondere doelgroep betreft die jongeren die structureel afhankelijk zijn van zorg. Het CDA wil vrijheid voor ouders voor de juiste zorg voor hun kind. Daarom zet het CDA in op een Bossche PGB.

Gezond leven

Gezond leven, steeds blijven leren en jezelf ontwikkelen zijn onderdelen van het actief deelnemen aan de samenleving. Door preventie wordt ook het beroep op dure voorzieningen beperkt. Dat is nodig zodat die kunnen blijven bestaan voor mensen die het écht nodig hebben. De gemeente investeert op haar beurt in het signaleren van gezondheidsproblemen en eenzaamheid voordat deze aan de orde zijn. Dat doen we door de inzet van sociale wijkteams in de wijken. Deze houden onder andere voorlichtingsbijeenkomsten bij ouderenverenigingen, sportclubs en media.

Overgewicht is in de huidige maatschappij een steeds groter probleem, vooral bij jongeren. De gemeente zet als JOGG-gemeente, samen met scholen, sportclubs, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties sterk in op het bestrijden van obesitas. We informeren scholen over het bestrijden van overgewicht.

Armoede

Armoede speelt een steeds grotere rol in onze stad. Dit komt doordat ook steeds meer mensen met armoede te maken krijgen, zoals ZZP'ers, senioren met een laag inkomen en mensen die werkloos zijn. Bij armoedebeleid gaat het enerzijds om inkomensbeleid, anderzijds om maatschappelijke participatie en bestrijding van sociaal isolement. In het

algemeen geldt dat betaald werk de beste manier is om uit de armoede te ontsnappen. Vandaar dat het CDA nadrukkelijk heeft gekozen voor het centrale thema Werk.

Om armoede te bestrijden, zet het CDA in op vroegsignalering om mensen die in een situatie van armoede dreigen te komen op tijd te helpen. Hierbij onderzoekt het CDA in het bijzonder de mogelijke toename van schulden bij mensen die zorg nodig hebben, mantelzorgers en mensen met een beperking. Schuldhulpverlening moet sneller op gang komen voor mensen die dat nodig hebben. Dit betekent dat mensen die in de schulden zitten binnen een week geholpen worden. Wachtlijsten in schuldhulpverlening zijn niet acceptabel voor het CDA.

Met het armoedenetwerk pakt de gemeente de armoede aan. Hierin werken gemeente, professionele organisatie en vrijwilligers gericht samen. Zeker kinderen vormen daarbij een bijzondere doelgroep, zij zijn extra kwetsbaar. Voor deze doelgroep wordt het Bossche kindpalet gestart. Ook scholen hebben een belangrijke rol bij het signaleren van armoede bij kinderen. De gemeente zorgt voor kind pakketten. De scholen zijn zelf verantwoordelijk voor het uitdelen daarvan, zonder bureaucratie. Maatschappelijke participatie van kinderen in gezinnen met een minimuminkomen wordt door de gemeente financieel ondersteund.

De gemeente heeft vertrouwen in mensen. Fraude in de bijstand of met gemeentelijke voorzieningen is in de visie van het CDA echter een delict en wordt stevig aangepakt.

Decentralisaties

Zorg gaat om mensen en niet om procedures en regels. Met de overheveling van de AWBZ-taken naar de gemeente komt er een grote zorgtaak op de schouders van ons allen te liggen: professionals, vrijwilligers en de eigen kring van de zorgvrager.

Het uitgangspunt van het CDA is dat we uitgaan van de eigen kracht van mensen waar het mogelijk is en ondersteuning geven, indien nodig. De gemeente moet zorgen voor de dekking van kosten. Met de financiën van de zorg gaan we voorzichtig om, bijvoorbeeld door het handhaven van de WMO reserve. Aanbestedingen in de zorg zijn gericht op kwaliteit en versterken voor zover mogelijk de lokale werkgelegenheid.

Bij de indicatiestelling staat de burger met zijn/haar zorgvraag centraal en slaan professionals, vrijwilligers en de eigen kring de handen ineen om via heldere criteria de indicatie te stellen om de juiste zorg op maat te leveren. Bij meervoudige problematiek is één casemanager de regisseur en het aanspreekpunt voor de zorgvrager en de hulpverleners. Heldere criteria zonder lange en dure procedures zorgen voor snelle besluiten. Op uitvoeringskosten kan bespaard worden, doordat we geen zaken meer dubbel doen. Achteraf wordt steekproefsgewijs bekeken of de voorzieningen terecht komen bij mensen die het ook echt nodig hebben. Ons uitgangspunt is dat gekeken wordt naar waar iemand mee is geholpen; waar iemand recht op heeft is van ondergeschikt belang. Met die instelling kunnen kosten bespaard worden, zodat het aanbod voor iedereen bereikbaar blijft.

Jeugdzorg

De gemeenten worden naast jongerenwerk vanaf 2015 ook verantwoordelijk voor de jeugdzorg. Het CDA ziet lokaal jeugdbeleid als het startpunt voor het voorkomen van veel sociale problemen in de toekomst. Het CDA wil jongeren betrekken bij het opstellen van het beleid.

Het CDA ziet volop kansen om de jeugdzorg eenvoudiger en effectiever te maken. Het accent moet liggen op het voorkomen van problemen en vroegtijdige signalering als er iets misgaat. Het op peil houden van algemene jeugdvoorzieningen zoals de kinderopvang, jeugdgezondheidszorg, scholen, sportclubs en jongerenwerk voorkomt dat te veel jongeren gebruik moeten maken van jeugdzorg.

Niet een discussie over de structuur van de jeugdzorg en het jongerenwerk staat voorop, maar het doel. Structuren of instellingen zijn daaraan ondergeschikt. Eén instelling neemt de zorg of de ondersteuning per jongere op zich en stemt dit met anderen af.

Wajong

De gemeente stimuleert met het UWV dat er afspraken met het bedrijfsleven worden gemaakt, zodat Wajongers meer gefaciliteerd worden en volwaardig kunnen participeren in onze maatschappij. Weener XL helpt daarbij.

Dak- en thuislozen

In onze stad leven mensen die geen thuis hebben. Dit komt vaak door een combinatie van omstandigheden, waarbij psychische klachten en verslaving een rol kunnen spelen. Wij zien het als onze plicht om voor deze groep mensen op te komen. Dit doen we door middel van instellingen zoals het Inloopschip, opvang in hostels en in het bijzonder FACT-teams (Functie Assertive Community Treatment) op grond van de AWBZ. Maar ook vrijwilligersorganisaties en kerken spelen een belangrijke rol bij de ondersteuning, juist ook voor bijzondere groepen zoals mensen uit Oost-Europa en mensen met meervoudige problemen. De gemeente luistert naar de ervaringen van deze organisaties, versimpelt regels en faciliteert hen waar dat nodig is. Daarnaast zorgt de gemeente ervoor dat alle dak- en thuislozen tijdens koude winternachten binnen kunnen slapen.

Maatschappelijke stage

Het CDA ondersteunt vanuit haar maatschappijvisie de maatschappelijke stage voor middelbare scholieren in 's-Hertogenbosch. Immers, door op jonge leeftijd actief in de maatschappij bezig te zijn bouwt de jeugd aan respect en begrip voor zijn medemens. Deze stages kunnen zich uitstrekken naar diverse sportclubs, bejaardencentra etc. Op deze wijze leert de schoolgaande jeugd al vroeg wat maatschappij-participatie betekent. De maatschappelijke stage brengt jonge mensen in contact met verschillende groepen in de lokale samenleving. Hoewel het kabinet de stage heeft geschrapt wil het CDA de maatschappelijke stage lokaal behouden. De gemeente ondersteunt dit met een budget en zoekt samen met scholen en instellingen naar een zinvolle invulling van deze lokale stage.

4. Senioren

Algemeen

Mensen worden gemiddeld ouder en het aantal senioren neemt toe. Ook in 's-Hertogenbosch. Tegelijkertijd blijven senioren langer gezond en nemen zij actief deel aan de maatschappij. Actieve en zelfstandige senioren zijn van belang voor de samenleving. Het CDA streeft ernaar dat senioren langer zelfstandig kunnen wonen en meer zelfredzaam zijn, door te investeren in een levensloopbestendige infrastructuur en passende woningen. De gemeente neemt - waar nodig - de regie en ondersteunt collectieven om dit mogelijk te maken.

Een belangrijke rol is weggelegd voor de ouderenbonden, waarvan de organisaties en leden een belangrijke maatschappelijke bijdrage leveren.

Het CDA wil senioren stimuleren hun bijdrage te leveren aan de maatschappij. Ten onrechte worden senioren vaak in een adem genoemd met zorg en verzorging. Vandaag de dag zijn senioren echter vitaal en willen zij graag actief participeren in de maatschappij, ook na hun pensionering. Een derde van de senioren zet zich dan ook -na een leven van hard werken- vrijwillig in voor leefbaarheid en sociale samenhang in hun omgeving. Het CDA ziet in hen een houvast, voorbeelden voor nieuwe generaties vanwege hun ervaring en kennis. Daarom wil het CDA deze senioren die een actieve bijdrage willen leveren aan de maatschappij, maximaal ondersteunen.

Benutten zilveren kracht

Het CDA gaat er vanuit dat ieder mens talenten heeft en streeft naar een samenleving waarin iedereen, van jong tot oud, erbij hoort en zijn of haar steentje bijdraagt. Dat vraagt erom dat er steeds werk wordt gemaakt van een lokale samenleving waarin mensen niet worden uitgesloten. Het CDA ziet werk als een middel bij uitstek om deel te nemen aan de samenleving en verantwoordelijkheid te dragen voor het eigen leven en dat van anderen. Hierin ziet het CDA ook een belangrijke rol voor senioren. Het CDA streeft ernaar de 'zilveren kracht' van senioren te benutten. Door hun jarenlange werk- en levenservaring kunnen senioren goede steun en ondersteuning bieden aan jongeren op de arbeidsmarkt en in het sociale (verenigings)leven. Het CDA wil daarom stimuleren dat senioren jongeren voorlichten en begeleiden bij werkzaamheden op de werkvloer en in het sociale leven. Jongeren moeten senioren weten te vinden voor vragen op allerlei terreinen en hun voordeel weten te doen met de ervaring van senioren. Senioren moeten daartoe een platform krijgen om hun ervaring te delen en ook werkgevers moeten een stimulans krijgen om senioren te betrekken bij de bedrijfsvoering. Het CDA wil hierin voorzien. Iedereen wordt hier beter van.

Tegelijkertijd kunnen senioren ook een belangrijke rol vervullen bij het ondersteunen en verzorgen van de (nog oudere) senioren. De plannen van het Rijk met betrekking tot het zorgstelsel brengen met zich mee dat senioren worden geacht langer thuis te wonen en zorg in huis te halen in plaats van deze in verzorgingstehuizen te ontvangen. Directe familie woont veelal niet naast de deur en jongeren t/m 40-plussers hebben vaak geen tijd in verband met hun werkzaamheden. Senioren zouden dit probleem kunnen opvangen door de zorg voor de (nog oudere) senioren deels op zich te nemen. Het CDA stelt voor een 'Kennis & Ervaringsbank' in te stellen bijvoorbeeld in combinatie met Platform073 of de Sesam Academie, waarop men een beroep kan doen al naar gelang de gevraagde specifieke kennis en kunde. Sociale wijkteams in de wijken kunnen dit bevorderen.

Stimuleren senioreninitiatieven

Eén van de concrete initiatieven die het CDA toejuicht betreft de zorgcoöperatie waarin jongeren én senioren gezamenlijk bijdragen aan de senioren- en gehandicaptenzorg in de wijk. Een goed voorbeeld biedt "Zorgzaam Netwerk Rosmalen". Bij Zorgzaam Netwerk Rosmalen is een convenant ondertekend waardoor er door HEVO, gemeente, Kleine

Meierij, huisartsenpost, apotheker, Divers, Vivent, bij hulpvragen meteen wordt gekeken, welke instantie deze het beste op kan pakken, zodat er korte lijnen zijn en men niet van het kastje naar de muur wordt gestuurd. Een belangrijke rol hierbij spelen ook de 'senioren contactmiddagen' in 5 wijken van Rosmalen, waar signalen worden opgevangen. Maar ook de verschillende wijkpleinen in 's-Hertogenbosch en andere vrijwillige organisaties, zoals "Tafeltje dekje", verrichten op dit gebied belangrijk werk. Dergelijke initiatieven wil het CDA stimuleren. Senioren zorgen voor (nog oudere) senioren en weten zich tegelijkertijd nuttig te maken voor de samenleving. Daarmee creëren zij voor zichzelf een positie midden in de maatschappij. Dit voorkomt weer dat zij mogelijk vereenzamen of verwijderd worden van het leven van alledag. Tevens biedt het een oplossing voor de onderbezetting in de zorg door de toenemende vraag naar (thuis)zorg. Hetzelfde geldt voor de kinderopvang. Kinderdagverblijven organiseren nu al regelmatig ontmoetingen tussen kleine kinderen en senioren. Dit zou volgens het CDA op meer vaste basis moeten plaatsvinden.

Het CDA spant zich daarom in dat de gemeente zorgcoöperaties en daarmee te vergelijken projecten faciliteert en stimuleert. Het CDA steunt initiatieven die contacten met senioren tot stand brengen.

Zorg

Het CDA zet zich ook in voor de senioren die zorgbehoevend zijn, thuis- en in de verzorgings- en verpleegtehuizen. Het zorgstelsel zelf geniet aandacht van het CDA, maar het CDA heeft met name ook oog voor de toegankelijkheid daarvan. Senioren zien vaak op tegen de grote administratieve rompslomp die het aanvragen van een zorgindicatie of zorgvoorzieningen met zich meebrengt. Het aanvraagstelsel is er in de loop der jaren ook niet eenvoudiger op geworden. Eén loket voor alle seniorenzorgaanvragen vereenvoudigt de toegang tot zorgfaciliteiten. Hoe de gemeente dat vervolgens achter de schermen organiseert mag niet langer het probleem zijn van de zorgbehoevende. Bovendien moeten de openingstijden van het zorgloket aangepast worden aan de werktijden en mobiliteit van mensen. Het loket moet letterlijk bereikbaar zijn voor mensen met een beperking. Ook avondopenstellingen, het werken op afspraak en het bezoeken van senioren die zelf niet naar de balie kunnen komen, zijn voorbeelden van klantgerichte dienstverlening voor alle inwoners, waarvoor het CDA zich wil inzetten.

Maar dat is niet het enige. In het kader van de eerder genoemde senioreninitiatieven, ziet het CDA ook op dit punt een belangrijke rol weggelegd voor andere senioren. Senioren zouden (nog oudere) senioren en zorgbehoevende senioren kunnen ondersteunen bij het doen van zorgaanvragen. De wijkpleinen kunnen daarbij een mooie rol vervullen. Daar kunnen senioren elkaars ervaring met zorgaanvragen delen en elkaar zo nodig ondersteunen en hulp bieden bij het doen van zorgaanvragen. Ook dergelijke initiatieven wil het CDA van harte steunen.

Wijziging zorgstelsel

Ons zorgstelsel is ingrijpend gewijzigd en zal in de toekomst nog verder worden gewijzigd. Op dit moment worden door zorginstellingen nog vele vormen vanuit AWBZ gefinancierde dagbesteding georganiseerd. Datzelfde gebeurt door vrijwilligersorganisaties en welzijnsinstellingen. In Vinkel en Nuland zijn de KBO's actief op het gebied van onder andere ontspanning, voorlichting, ouderenadviesing en belastinginvulhulp. Deze activiteiten worden van de AWBZ overgeheveld naar de WMO. Hierdoor komen veel meer verantwoordelijkheden bij de gemeente te rusten. De gemeente zal daarom moeten bijdragen aan het ontwikkelen van nieuwe vormen van dagbesteding. Dat moet bovendien efficiënter, omdat onder de WMO minder middelen beschikbaar zijn om het huidige aanbod te continueren.

Vrijwilligersorganisaties en professionele zorg- en welzijnsinstellingen kunnen rekenen op de steun en ondersteuning van het CDA om te komen tot een nieuw samenhangend en innovatief aanbod van ondersteuning, ontmoeting en dagbesteding. Dit stelsel moet toegankelijk zijn voor alle kwetsbare inwoners en laagdrempelig zijn. Volgens het CDA

kan dat onder meer bereikt worden door aan te sluiten bij mogelijkheden van en in wijken. Het CDA doet daarbij een beroep op het zelforganiserend vermogen in wijken. Wijkbewoners hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid om de zorg voor kwetsbare wijkbewoners ter hand te nemen en kunnen ook het beste problemen en zorgbehoeften in hun omgeving signaleren. Het CDA wil dat waar mogelijk stimuleren en ondersteunen.

Er bestaan al enkele initiatieven in de stad die als voorbeeld kunnen dienen voor anderen. Zo organiseert de HEVO in Rosmalen seniorencontactmiddagen: laagdrempelige, wijkgerichte voorzieningen in de nabijheid van senioren, waarbij de organisatie in handen ligt van vrijwilligers. In De Biechten te Hintham/'s-Hertogenbosch Oost organiseert de seniorencommissie ontmoetingsmogelijkheden voor senioren. Divers ondersteunt de seniorencommissie. Vivent biedt in Rosmalen diverse vormen van dagverzorging en dagbehandeling aan in de locaties Hof van Hintham en Mariaoord. Deze initiatieven moeten volgens het CDA onder de WMO gecontinueerd kunnen worden. Dat ziet ook het Zorgzaam Netwerk Rosmalen, waarin verschillende instanties zich verenigd hebben om onder de WMO op professionele en projectmatige wijze toe te werken naar nieuwe vormen van dagbesteding en ontmoeting voor kwetsbare senioren.

Het CDA onderschrijft het belang van dit soort samenwerkingsverbanden en wil actief bijdragen aan het uitbouwen ervan om zo te komen tot wijkgebonden voorzieningen voor ontmoeting en ondersteuning ("maatjesprojecten" en contactmiddagen), het versterken van de vrijwillige inzet (het vinden en binden van vrijwilligers, het ondersteunen, begeleiden en scholen van vrijwilligers, het meedenken, ontwikkelen en uitvoeren van een activiteitenprogramma in wijken) en het inrichten een multidisciplinair overleg (het signalen en snel oppakken van zorgvragen, zoals bij beginnende dementie, depressie en eenzaamheid en het bespreken van (individuele) casuïstiek van wijkbewoners). Dit soort activiteiten moeten volgens het CDA gefinancierd kunnen (blijven) worden uit de WMO. Daar zal het CDA zich hard voor maken.

Slimme zorg

Het CDA staat ook voor innovatie. Vanwege bezuinigingen in de zorg bestaat grote behoefte aan efficiëntie. Voor zo min mogelijk geld en met minimale inspanning, zal een maximale zorg geboden moeten worden. Innovatieve technische oplossingen kunnen kwetsbare senioren - maar ook verzorgers en vrijwilligers - enorm ondersteunen. Mantelzorgers kunnen via een website het overzicht van alle voorzieningen beter bewaken. Steeds meer senioren kunnen uit de voeten met internet. Door gerichte online platforms in te richten kunnen zij ook daar sociale contacten blijven opdoen. Het CDA wil budgetten vrijmaken om deze faciliteiten te onderzoeken en in de praktijk te brengen.

Eenzaamheid

Veel senioren in wijken en dorpen vereenzamen, omdat er in alle drukte van hun familie en kinderen niet naar hen wordt omgekeken. Naarmate senioren langer zelfstandig wonen neemt het risico op vereenzaming toe. Het CDA zet zich in om senioren te betrekken bij activiteiten. De eerder genoemde initiatieven vervullen daarbij een belangrijke rol. Daaraan kunnen nog worden toegevoegd de ouderenbonden, mantelzorgers en wijkverpleeg(st)ers. Het CDA wil senioren stimuleren om andere senioren op te zoeken en hen actief voor te lichten over het bestaan van deze senioreninitiatieven. Actieve voorlichting door huisbezoeken ziet het CDA als hiervoor geschikte middelen. Het CDA vindt dat de gemeente dergelijke middelen moet stimuleren en faciliteren om de strijd tegen eenzaamheid aan te gaan. Ook wil het CDA senioren en kwetsbare inwoners de mogelijkheid bieden om sociale netwerken te onderhouden, hun zelfstandigheid langer te behouden, en een volwaardiger leven te blijven leiden.

Mobiliteit van senioren

Worden seniorenvoorzieningen, waaronder ontmoetingsruimten opgezet, dan zullen senioren daar ook naartoe moeten kunnen komen. Niet alle senioren zijn even mobiel. Het CDA ziet juist hierom ook het belang van seniorenvoorzieningen in de wijk. Mocht dat

niet lukken en zullen senioren toch enige afstanden moeten overbruggen, dan zal de mobiliteit van senioren vergroot moeten worden. Het CDA ziet een belangrijke rol voor de Regiotaxi, zeker voor de groep mensen die niet met het OV kan reizen. Het systeem van de Regiotaxi moet ook betrouwbaar zijn en betaalbaar blijven voor deze groep. Naast voorzieningen in de vorm van de vrijwillige Seniorenbus of de regiotaxi, kan gedacht worden aan speciale parkeerplaatsen voor senioren die niet in aanmerking komen voor een invalide parkeerplaats in de buurt van voorzieningen. Ook een senioren-OV draagt bij de mobiliteit van senioren. Vrijwilligers kunnen hierin mogelijk ook voorzien. Het CDA is van mening dat het bieden van seniorenfaciliteiten en de bereikbaarheid daarvan hand in hand gaan. In beide aspecten moet geïnvesteerd worden. Het CDA wil zich daarvoor inspannen.

5. Duurzaamheid: Van verbruiken naar waarderen

Algemeen

De noodzaak om zuinig om te gaan met alles wat we hebben en koesteren staat hoog op de maatschappelijke agenda. De christendemocratische uitgangspunten rentmeesterschap, solidariteit en gespreide verantwoordelijkheid zijn voor het CDA 's-Hertogenbosch de waarden die onze verantwoordelijkheid uitdrukken voor de wereld die wij nalaten aan onze kinderen.

Onze economie is vooral op fossiele energiebronnen gebaseerd. Een overgang naar een economie waarin hernieuwbare energie en grondstoffen worden gebruikt is wereldwijd, dus ook in 's-Hertogenbosch, noodzakelijker dan ooit. In samenwerking met inwoners, bedrijven, corporaties, maatschappelijke organisaties en instellingen willen wij werken aan een beter leefmilieu. De gemeente licht inwoners voor over het belang van duurzaam leven en faciliteert initiatieven die bijdragen aan een verduurzaming van de leefomgeving.

Het CDA wil meer groen in de stad brengen. Op nieuwbouwlocaties maakt de aanplant van groen een essentieel onderdeel uit van de plannen.

Gemeentelijk energiebeleid

Om de doelstelling uit het klimaatprogramma voor 's-Hertogenbosch te halen om in 2050 klimaatneutraal te zijn, zullen grote stappen gezet moeten worden op het gebied van energiebesparing en het gebruik van duurzame energie. Het is daarbij noodzakelijk dat de gemeente actief overleg voert met alle betrokkenen om deze doelstelling te bereiken. Er wordt een aparte portefeuillehouder voor duurzaamheid aangewezen. Bovendien worden alle besluiten op duurzaamheid getoetst. De gemeente geeft daarmee ook een belangrijk signaal aan haar inwoners: door zelf in te zetten op energiebesparing en duurzame energie geeft de gemeente het belang ervan aan. In regelgeving en bestemmingsplannen wordt het duurzaamheidsaspect zorgvuldig bekeken en benadrukt. Renovatie en nieuwbouw van gemeentelijke panden geschieden op een duurzame manier. Isoleren, energiebesparen en opwekken van duurzame energie is ook een belangrijke bron van werkgelegenheid. De gemeente bevordert actief het door collectieven gezamenlijk inkopen van alternatieve bronnen van energie. De initiatieven van de Bossche Duurzame Energie Coöperatie (Energie Coöperatie 073) worden van harte ondersteund. De gemeente geeft ruimte aan bedrijven die willen starten in de biobased economy.

Windenergie

Het oprichten van energieparks kan een bijdrage leveren aan de realisering van de klimaatdoelstelling van de stad. Mogelijke locaties voor windturbines zijn Treurenburg, De Rietvelden en De Brand. Windmolenparks worden in samenhang met het belang van het landschap en de leefbaarheid voor de bewoners in de omgeving beoordeeld.

Zonne-energie

De gemeente verwacht veel van haar inwoners op het gebied van duurzame energie. Daarom neemt zij de regie, geeft zelf het goede voorbeeld en plaatst zonnepanelen op gemeentelijke gebouwen. De gemeente bevordert collectieven die gezamenlijk panelen inkopen ('Zon zoekt dak').

De gemeente voert actief overleg met (sport)verenigingen om de aanleg van zonnecollectoren te stimuleren. Het CDA heeft ingezet op een revolverend fonds duurzame energie, waarbij (sport)verenigingen tegen 0% geld kunnen lenen voor verduurzaming (zonnecollectoren, zonneboilers), waarbij het leenbedrag te zijner tijd terugstroomt naar het fonds en andere verenigingen er weer van kunnen profiteren. Particulieren huren het dak van hun sportclub en delen het voordeel met elkaar. Inwoners die zelf energie opwekken krijgen daarvoor de ruimte. Bij initiatieven van buurten, corporaties en bedrijven worden barrières weggenomen. Samen met de gemeente kunnen afspraken over te leveren prestaties worden vastgelegd.

Nieuwe particuliere projecten als de Energie Coöperatie 073 en de realisatie van een zonnepanelenpark door Solar Green Point op het dak van de De Gruyterfabriek zijn mooie voorbeelden.

Water

'Vasthouden, bergen en afvoeren'. Dat is de lijn van het CDA 's-Hertogenbosch voor waterbeheer. In nieuwbouwprojecten wordt rekening gehouden met voldoende berging en afvoer om overlast te voorkomen. Het CDA wil een ontkoppeling van regenwaterafvoer en riolering.

Bevordering van projecten om het energiegebruik terug te dringen, het afvalwater te beperken en het hemelwater af te koppelen is van vitaal belang.

Nieuwe groene energie

Niet alleen (her)gebruiken, maar ook bewaren is het uitgangspunt. Natuur, grondstoffen, energie, voedsel en afval hebben een waarde. Wij streven ook lokaal naar een balans tussen mens, milieu en een gezonde economie. We stellen ambitieuze en haalbare milieudoelen. We betrekken lokale bedrijven en vooral ook de inwoners bij de overgang naar een duurzaam ingerichte gemeente. Om duurzaamheid niet slechts een project van de overheid te laten zijn, kiezen we als christendemocraten voor spontane projecten op de schaal van de wijk:

- Het oprichten van reparatiecafé's;
- meer bekendheid geven aan het gezamenlijk onderhouden van groene perkjes, zoals al gebeurt op De Herven. Hiermee wordt ook het onderlinge contact tussen mensen versterkt;
- het oprichten van een leenbank via internet voor het lenen van (tuin)gereedschap;
- opbrengst volkstuintjes laten vermarkten naar biologische winkels;
- voedseltuin voor gezonde producten ten behoeve van cliënten van de Voedselbank in 's-Hertogenbosch;
- intensiever gebruik van de bestaande voorzieningen - zoals een gymzaal van een school of een buurthuis - en niet alleen voor één organisatie. Gedeeld ruimtegebruik is duurzaam ruimtegebruik. Dit moet planologisch mogelijk gemaakt worden.

Groene kennis

Het cliché dat kinderen vaak niet weten waar ons voedsel vandaan komt gaat helaas maar al te vaak op. Daarmee komen kinderen op afstand te staan van natuur en landbouw. Daarom vinden wij dat elke basisschool in 's-Hertogenbosch een groen schoolplein zou moeten hebben, waar ook groenten kunnen worden verbouwd. Op bezoek bij de boer- als onderdeel van het lesprogramma- laat kinderen kennismaken met de voedselvoorziening, natuur en gezondheid. Hier zijn speciale klasseboeren voor. Het CDA wil stimuleren dat meer scholen hiervan gebruik maken.

Initiatieven voor de oprichting van stadsboerderijen -voor educatie en participatie mogelijkheden- worden ondersteund, zoals in de Kloosterstraat en bij het Maximakanaal in Empel.

Afval

De gemeente is verantwoordelijk voor het inzamelen van afval. In de overeenkomst met de inzamelaar wordt ernaar gestreefd zoveel mogelijk afvalproducten te recyclen. De reststroom die overblijft wordt bij voorkeur gebruikt om energie op te wekken. Het streven moet zijn: 1) voorkomen van afval, 2) hergebruik en 3) recycling. In Nuland en Vinkel wordt oud papier opgehaald door de verenigingen. Dit heeft als voordeel dat de kosten voor de gemeente lager zijn en de (sport)verenigingen extra inkomsten verwerven die ze ten goede mogen laten komen voor de vereniging. Het CDA is er voor om deze werkwijze in de hele gemeente 's-Hertogenbosch te gaan toepassen. Het is een voorbeeld van een win-win situatie.

De gemeente gaat het scheiden van afval actiever ter hand nemen. Inwoners van de stad die afval gescheiden aanleveren worden beloond. Dit kan door middel van korting op de

afvalstoffenheffing of andere voordelen. Ondergrondse afvalbakken kunnen stankoverlast voorkomen. Het effectief scheiden van plastic moet serieuzer ter hand worden genomen: meer containers of een aparte inzameling van kunststofafval, zoals in Vinkel en Nuland al geschiedt. Het verstoken van groot snoeiafval past niet meer in de huidige tijd. Ook dit afval wordt gerecycled.

Ook bij de afvalstoffendienst wordt gerecycled voor hergebruik.

De gemeente start een project om scholen apparaten te laten verzamelen voor recycling en af te leveren op Treurenburg.

Zwerfafval terugdringen

Ondergrondse afvalbakken maken een wijk schoner en netter. Ze voorkomen zwerfafval. Daarnaast kunnen gemeenten de inzameling van zwerfafval aanmoedigen door vrijwilligers te faciliteren, bijvoorbeeld door materiaal voor de inzameling gratis ter beschikking te stellen. Tevens wil het CDA meer afvalbakken in de stad. De plekken worden in overleg met bestuurs-, wijk en dorpsraden geplaatst.

Hondenbeleid

Niet uitlaten zonder zakje! Bij hondenbeleid gaat het vooral om het gedrag van de baasjes. Zij dienen hondenpoep op te ruimen en hun hond weg te houden van kinderspeelplaatsen. Voor de honden zelf moeten voldoende uitreengebieden aanwezig zijn met voldoende afvalbakken.

Verduurzamen van verkeer

Elektrisch autorijden en fietsen draagt bij aan een schoner milieu in onze gemeente. De keuze voor daadwerkelijk elektrisch rijden is ook afhankelijk van de mogelijkheden om op te laden. In 's-Hertogenbosch zijn op dit moment 70 openbare oplaadpunten voor auto's. Het CDA wil dat 's-Hertogenbosch koploper is bij het faciliteren van elektrisch rijden. Daarom willen wij het aantal openbare oplaadpunten minimaal verdubbelen. Indien het elektrisch rijden nog meer toeneemt, zijn nog meer oplaadpunten nodig. Bij iedere openbare fietsenstalling worden meerdere oplaadpunten voor de fiets geïnstalleerd.

Fietsen stimuleren

Gratis fietsenstallingen, die tevens prima als werkgelegenheidsproject kunnen dienen, maken het gebruik van de fiets extra aantrekkelijk. Bij de stations zijn goede en veilige fietsenstallingen en ook verspreid over de stad zijn meer gratis bewaakte fietsstallingen nodig. Deze stallingen moeten voor het fietsverkeer gemakkelijk te bereiken zijn. Het CDA is van mening dat de fietsinfrastructuur binnen de stadsgrenzen uitgebreid en verbeterd moet worden. Het gebruik van de fiets zal daarmee gestimuleerd worden.

Binnenstad ontlasten

Vanwege de logistieke en milieutechnische druk op de monumentale binnenstad moet het verkeer zoveel mogelijk uit dit gebied geweerd worden. Om de binnenstad verder te ontlasten dient het voetgangersgebied uitgebreid te worden. Het openbaar vervoer zal de passagiers aan de buitenranden van het centrum afzetten. Transferiumbussen doen het centrum niet meer aan, maar houden halt op de stadsboulevards. Met kleine busjes wordt de Binnenstad bereikt, dit is belangrijk juist ook voor senioren en mensen met een beperking. Met de auto moet de binnenstad uitsluitend bereikbaar zijn voor bestemmingsverkeer dan wel voor de aangeboden parkeeraccommodaties.

Het CDA wil met grote prioriteit, schoner vervoer bevorderen. Voor een schonere en stillere leefomgeving. Dit kan door het gebruik van aardgas en elektriciteit of biobrandstof te stimuleren. In dit kader willen wij ook het grootschalig vrachtwagenverkeer in de binnenstad verder beperken. Een stadsdistributiecentrum kan hier een oplossing bieden. Voor vervoer van de transferia/randen van de stad/parkeeraccommodaties naar de stad worden elektrische busjes ingezet.

Milieuzones moeten actief worden gehandhaafd.

Het CDA 's-Hertogenbosch zet in op zogenaamd 'ketenvervoer'. In het kader hiervan wordt gebruik en uitbreiding van de transferia sterk ondersteund. Vooral het gebruik van de transferia door de reiziger vanuit de eigen kernen en vanuit de regio moet vanzelfsprekend worden.

Het gebied waarop binnenstadsbeleid wordt toegepast wordt uitgebreid. In dit gebied worden geen nieuwe openbare parkeerplaatsen gerealiseerd. Dit laatste onder de voorwaarde dat parkeren aan de rand van de binnenstad dan wel direct buiten dit gebied adequaat geregeld is door transferia, parkeergarages en ketenvervoer.

Geluidsoverlast

Geluidsoverlast en trillingen van spoor en wegen, bijvoorbeeld in Rosmalen en Engelen, vormt voor veel mensen in onze stad een groot probleem. De normen voor geluidsoverlast moeten actief gehandhaafd worden om ook voor hen te zorgen voor een betere kwaliteit van woon- en leefomgeving. De gemeente spant zich in om op landelijk niveau deze problemen op de kaart te zetten.

Gezonde agrarische sector

De leefbaarheid op het platteland staat of valt nog steeds met een gezonde agrarische sector. Het CDA is de partij die zich inzet voor een vitaal buitengebied. Wij streven naar een goede balans tussen natuur, landbouw en recreatie. Een buitengebied waar plaats is voor de boer, de inwoners en de toerist. We hechten waarde aan de eigenheid van kleine kernen. In de stad is het belangrijk om kinderen te leren waar hun eten vandaan komt en daarmee bij te brengen hoe belangrijk de natuur voor ons is.

Coalities zijn nodig tussen natuurbeheerders (o.a. Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Agrarische Natuurverenigingen) en de veehouderij, waardoor boeren veel meer betrokken worden in het beheer van terreinen. Het bermonderhoud kan door land- en tuinbouworganisaties uitgevoerd worden.

Het CDA benadrukt dat door de toevoeging van het gebied van Vinkel en Nuland aan 's-Hertogenbosch aandacht voor gedegen beleid op het gebied van biodiversiteit en landschappelijke inpassing nóg belangrijker is geworden.

Als een agrarisch bedrijf stopt komt er vaak een groot pand leeg te staan. We zijn in die gevallen voorstander van een nieuwe bestemming. Door bijvoorbeeld wonen onder voorwaarde mogelijk te maken. Of door de ruimte te geven aan een zorgboerderij of een andere vorm van eigentijds ondernemerschap.

6. Onderwijs

Algemeen

De gemeente stimuleert een goed onderwijsklimaat in 's-Hertogenbosch. De onderwijsinstellingen zijn van wezenlijk belang voor de scholing en opvoeding van onze jongeren. Daarnaast zorgen ze voor veel werkgelegenheid in de hele regio. Het CDA ziet scholen niet los van hun maatschappelijke omgeving. Samenwerking tussen scholen en instanties wordt door de gemeente gestimuleerd om gezamenlijk te werken aan het terugdringen van voortijdig schoolverlaten, ongeoorloofd schoolverzuim en achterstandssituaties.

Schoolkeuze

Het CDA is vóór vrije schoolkeuze. Dit betekent dat ieder kind onderwijs op de school van zijn of haar keuze kan volgen. De vrijheid van onderwijs, de vrijheid van ouders om onderwijs voor hun kinderen in te richten en het leggen van verantwoordelijkheid voor het onderwijs in de samenleving zijn belangrijke uitgangspunten voor het CDA. Het CDA dringt er bij de gemeente op aan om de demografische ontwikkeling van 's-Hertogenbosch en omgeving jaarlijks goed in kaart te brengen en de kwaliteit en facilitering van scholen te bevorderen om zo te komen tot een evenwichtige leerlingenpopulatie op de middelbare scholen in 's-Hertogenbosch. Het CDA is voor behoud van kleine scholen, mits deze scholen de kwaliteit van het onderwijs kunnen garanderen voor onze kinderen.

De school als educatief instituut

Kennisoverdracht van docent naar leerling moet vooropstaan bij het basis- en voortgezet onderwijs. Het CDA pleit ervoor dat elk type leerling de scholing krijgt die op hem of haar is toegesneden. Dit houdt in dat elke school oog heeft voor de zeer getalenteerde leerling, de gemiddeld getalenteerde en de niet-cognitief getalenteerde. Dat leerlingen aangemoedigd worden te excelleren in het onderwijs is van wezenlijk belang voor hun latere bijdrage aan de ontwikkeling van zichzelf en van onze maatschappij, die internationaal mee moet tellen. Ook zullen de anders getalenteerden op een op hen toegesneden niveau moeten worden begeleid. Hierbij verdient het VMBO een kwaliteitsimpuls. Voor alle schooltypen is een goede scholing van docenten onontbeerlijk. Naast kennisoverdracht speelt de school ook een belangrijke rol bij persoonsvorming, socialisering en het doorgeven van normen en waarden. Ook hierbij is het voorbeeldgedrag van de docent essentieel. Het CDA bepleit verder dat scholen het mogelijk maken voor hun leerlingen deel te nemen aan een maatschappelijke stage. Al op jonge leeftijd leert hij of zij zich daardoor belangeloos in te zetten voor zijn medemens.

Studentenstad 's-Hertogenbosch

's-Hertogenbosch is ook studentenstad. De instellingen voor middelbaar en hoger onderwijs zijn van groot belang voor stad en regio. Samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven moet verder gestimuleerd worden. Hierdoor kunnen nieuwe kansen gecreëerd worden voor de economie in 's-Hertogenbosch.

Schoolbrede aanpak van het probleem "Pesten"

Pestgedrag is een steeds hardnekkiger probleem op scholen, juist door vervaging van normen en waarden en een verharding van de houding ten opzichte van elkaar. Het CDA neemt krachtig stelling tegen dit verschijnsel en streeft ernaar dat alle scholen van primair- en voortgezet onderwijs in 's-Hertogenbosch een " pestprotocol " in hun curriculum invoeren en hanteren. In zich voordoende gevallen kan zo adequaat en snel actie ondernomen worden om onnodig leed te voorkomen.

Voor- en naschoolse opvang

Om ouders deel te kunnen laten nemen aan het arbeidsproces is betaalbare voor- en naschoolse opvang essentieel. Aangezien de gemeente belang hecht aan

arbeidsparticipatie van mannen en vrouwen, moet zij ernaar streven deze kinderopvang betaalbaar te maken voor de ouders van jonge schoolgaande kinderen.

Veiligheid voor de schoolgaande kinderen

Het CDA bepleit veilige fietspaden en oversteekplaatsen voor scholieren in 's-Hertogenbosch. Bijvoorbeeld de onveilige situatie van het fietspad op Zuid, bij de Pettelaarseweg, moet worden aangepakt.

Bij veilig naar school gaan hoort voor het CDA ook passend vervoer.

Schoolverzuim/verlaten

Ongeoorloofd schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten moeten verder teruggedrongen worden. Tijdige inschakeling van de leerplichtambtenaar zorgt zo van gemeentewege voor een goede coördinatie tussen school, politie en hulpverlening.

Samenwerking

Samenwerking tussen onderwijs, sport en cultuur moet gestimuleerd worden. Herinvoering van de cultuurkaart voor scholieren stelt hen in staat om op jonge leeftijd de meerwaarde van cultuur te ontdekken.

Tweedekans onderwijs

Tweedekans onderwijs dient voor jongere, jong-volwassenen en volwassenen beschikbaar te zijn in 's-Hertogenbosch, zoals Voortgezet Algemeen Volwassenen Onderwijs (VAVO), de Volksuniversiteit, bedrijfsopleidingen en praktijkonderwijs.

7. Cultuur

Algemeen

's-Hertogenbosch is cultuurstad. Het CDA wil de culturele voorzieningen in 's-Hertogenbosch samen met haar omliggende gemeenten in stand houden. Een breed aanbod, een goede toegankelijkheid en kwaliteit. Niet alleen cultuur met een grote 'C', maar juist ook de cultuur met de kleine 'c'. Het cultuuraanbod in 's-Hertogenbosch richt zich op alle groepen in de samenleving. De voorzieningen daarvoor moeten uiteraard goed toegankelijk zijn.

Carnaval binnen Oeteldonk is één van de belangrijkste festiviteiten die we binnen de stadsgrenzen hebben; het stimuleert sociale cohesie en geeft 's-Hertogenbosch nationale en internationale bekendheid. Het CDA hecht dan ook veel waarde aan het Carnaval en is van mening dat de gemeente hierin de clubs, vrijwilligers en voorbereidingen rondom het Carnaval zo veel mogelijk dient te faciliteren.

Amateurkunst en Professionele Kunst

Er wordt door inwoners van onze stad veel en met plezier aan amateurkunst gedaan. Voorbeelden zijn de vele enthousiaste muzikanten bij de harmonie, fanfare, een muziekske of koor. Het CDA vindt het zeer belangrijk om dit te ondersteunen en faciliteren bijvoorbeeld met het vinden van passende repetitieruimtes. Ook ondersteunt de gemeente financieel door de subsidieregeling amateurkunstbeoefening. Verenigingen krijgen hierbij een aanvullende subsidie voor jeugdleden. Dit is voor het CDA een belangrijk punt, want de jeugd heeft de toekomst.

In deze lijn is het stimuleren van kunst- en cultuureducatie voor jongeren van groot belang om de sociale cohesie te bevorderen. Jong talent en jongeren in het algemeen moeten in staat worden gesteld om creatief te zijn op het gebied van kunst en cultuur in de wijken om zo nieuwe initiatieven te kunnen ontplooiën. Dit stimuleert creativiteit in de stad.

In cultuurstad 's-Hertogenbosch wordt ook ruim baan gegeven aan de professionele cultuur, zoals het Internationaal Vocalisten concours en de Bachcantates die door de gemeente worden ondersteund.

Bibliotheek

Het CDA vindt de functie van de bibliotheek in de stad belangrijk. Voor jongeren tot 18 jaar dient de bibliotheek gratis te zijn vanuit educatief en opvoedkundig oogpunt.

We zien dat de bibliotheek in de komende jaren zal veranderen van een uitleenhuis naar een informatie- en ontmoetingsplek. Een plek in de stad waar rustig gestudeerd kan worden, waar ZZP'ers kunnen werken op flexplekken en de historie van de stad zichtbaar wordt gemaakt. Het CDA ziet kansen voor dit nieuwe bibliotheekconcept (Agora), een laagdrempelige bibliotheek waarin meerdere functies gebundeld zijn. Voor het CDA is deze nieuwe functie van de bibliotheek belang. De locatie is vervolgens een afgeleide van de eisen die bij die nieuwe functie horen. Het CDA wil onderzoeken of het nieuwe bibliotheek-concept inpasbaar is op de huidige locatie. Mocht dit niet passen, dan zal het CDA bij verhuisplannen als voorwaarde hanteren, dat voor de leegkomende panden een zekere en zinvolle invulling wordt gevonden. In dat geval denkt het CDA bijvoorbeeld aan de vestiging van het Bezoekerscentrum Sint Jan, het Oeteldonks Gemintemuseum en het Gothiekcentrum.

Om ook voor senioren in een goede bibliotheekfunctie te blijven voorzien wordt het concept van de schoolbibliotheek toegepast in senioren- en verzorgingstehuizen.

Theater aan de Parade

Voor het CDA staat vast dat het Theater een belangrijke culturele voorziening is die in de Binnenstad moet blijven. Nieuwbouw van het theater is nodig om binnen de stadsdriehoek voldoende aanbod te hebben. Voldoende aanbod is van belang om de binnenstad aantrekkelijk te houden en om zo ook de horeca te stimuleren. Nieuwbouw van het Theater op de Parade is voor het CDA een goede keuze, maar het moet altijd plaatvinden in de Binnenstad, passend bij de historische omgeving. Binnen de Binnenstad

kiest het CDA voor nieuwbouw op de locatie van het KPN-gebouw in de Prins Bernhardstraat en het nabijgelegen pand van Rijkswaterstaat. Een locatie met veel mogelijkheden bij de Spinhuiswal, in het bijzonder door de nabije ligging van het Museumkwartier en de Toonzaal. Het invullen van het bestaande pand van Theater op de Parade met een nieuwe en/of culturele functie is voor het CDA alleen acceptabel als dit past binnen de historische omgeving en bij de Parade en Sint Jan.

Subsidies voor cultuur

's-Hertogenbosch is een stad met veel podiumkunsten en festivals. Het CDA benadrukt het belang hiervan, maar vindt dat podiumkunsten en festivals niet van subsidie alleen rond moeten komen. De gemeentelijke subsidie voor deze culturele evenementen bestaat uit facilitering (bijvoorbeeld in de openbare ruimte) en uit korte aanjaagsubsidies. Kleine culturele initiatieven die zichtbaar of te bezoeken zijn voor de inwoners van de stad, kunnen in aanmerking komen voor een opstartsubsidie van maximaal 2 jaar.

Het CDA daagt kunstenaars uit óók ondernemer te zijn. Te lang is kunst- en cultuurbeleid vooral subsidiebeleid geweest. Samen met het bedrijfsleven moet meerwaarde gezien en gevonden worden opdat cultuuruitingen kunnen rekenen op draagvlak in de lokale gemeenschap. Indien aan de orde, dient ook een financiële prijs te worden betaald. Dat wil zeggen in plaats van publiek-gemeentelijke instellingen, meer publiek-private instellingen op cultuurgebied. De gemeente 's-Hertogenbosch kan daarbij faciliterend en stimulerend optreden bijvoorbeeld door het tijdelijk beschikbaar stellen van leegstaande gemeentelijke panden.

Historie van de stad

Het CDA staat voor een zorgvuldig beheer van het religieus en cultuurhistorische erfgoed in de stad, Dit erfgoed maakt immers 's-Hertogenbosch tot 's-Hertogenbosch! Dit betekent dat we blijven inzetten op het behoud van de Vestingwerken, het zichtbaar maken van onze cultuurhistorie in de stad en een goede herbestemming van monumenten. Dit moet echter ook financieel realistisch zijn en passen in de omgeving.

De gemeente investeert in het bewaren van monumenten. Niet uitsluitend via grote restauraties, maar bijvoorbeeld ook door kleine kredieten te verstrekken aan particulieren voor het restaureren van kleinere maar even waardevolle cultuurhistorische elementen.

Bij leegstand van kerkgebouwen wordt gestreefd naar alternatieve bestemmingen. De gemeente denkt mee met de eigenaar en werkt daaraan mee. Bijvoorbeeld door het vergunningenbeleid bij verbouwingen, dan wel wijziging van bestemming.

Voor het Kruithuis wordt een passende cultuurhistorische bestemming gekozen, bijvoorbeeld een vestingmuseum.

8. Veiligheid

Algemeen

De inwoners van 's-Hertogenbosch moeten zich veilig voelen in de woon- en leefomgeving. De wijkagent speelt hier een belangrijke rol. Bestuurs- en inwonersraden stellen wijkgerichte prioriteiten op het gebied van veiligheid in hun dorp, buurt of wijk. Op veiligheid mag niet bezuinigd worden. Veiligheid is echter niet alleen een taak van de gemeente, politie en justitie. Ook de inwoners zelf, ouders, horeca, winkeliers etc. zijn hiervoor verantwoordelijk. Overtreders moeten hard worden aangepakt. Dit is nodig om de sociale samenhang, fatsoen en geborgenheid terug te brengen. Veel mensen ervaren een verruwing van de samenleving. In het verkeer, in het openbaar vervoer, op scholen en gewoon op straat in de wijk of de binnenstad. De op veel plaatsen toegenomen anonimiteit, vernielzucht en criminaliteit maken de directe leefomgeving er niet aantrekkelijker op. Het CDA spreekt iedereen aan op zijn verantwoordelijkheid om actief deel uit te maken van de samenleving, waarin fatsoen en respect de norm is en we elkaar daar ook op aan kunnen spreken. Voor het CDA zijn normen en waarden niet ouderwets, het is normaal gedrag.

Veiligheid is een fundamenteel recht voor elk mens, een kerntaak van de overheid en een zaak die ons allen aangaat! De veiligheid van een samenleving hangt samen met de sociale verantwoordelijkheid die mensen in hun eigen omgeving willen nemen. Een benadering van veiligheid die verder gaat dan de inzet van politie is de enige duurzame manier om de lokale samenleving veiliger te maken. Of om onveiligheid in de toekomst te voorkomen.

Alcoholbeleid

Bij veel gevallen van overlast speelt alcohol een rol. De leeftijdsgrens van 18 jaar voor aankoop van alcohol wordt gehandhaafd in samenspraak met winkeliers en horeca. Het CDA hecht er waarde aan, dat de jongeren onder de 18 niet worden buitengesloten: er moeten ook voor hen voldoende uitgaansmogelijkheden zijn. Bij evenementen wordt evenementenbier (met een lager alcoholpercentage) geschonken. Leeftijdsafhankelijke sluitingstijden worden in overleg met de horeca exploitanten ingevoerd. Voor alcohol en drugs is voorlichting aan ouders belangrijk om hen op hun verantwoordelijkheid aan te kunnen spreken. Problematisch alcoholgebruik door jongeren dient te worden aangepakt. De gemeente zal hierop samen met de ouders, scholen en de verkopers van alcohol (supermarkten, cafés, sportkantines et cetera) een proactief beleid voeren en optreden als de regels worden overtreden.

Veiligheid en uitgaansleven

Onze stad heeft een gezellig uitgaansleven, met veel horeca ondernemers en bezoekers. Helaas gaat er ook soms wat mis. Dan moeten we ingrijpen. De criminaliteit, het geweld en de overlast afkomstig van bezoekers van de horeca dienen te worden tegengegaan door een "lik op stuk" beleid. Met name rondom de sluitingstijden zal er meer politie op straat moeten zijn. Dit betekent, dat de inzet van de politie ook meer flexibel moet zijn: minder inzet op de doordeweekse uren overdag, maar meer inzet in de avonduren en de weekenden.

Studenten uit Tilburg en 's-Hertogenbosch moeten over en weer elkaars stad veilig kunnen bereiken; de nachttrein van en naar Tilburg is daarbij onontbeerlijk. Ook een veilig nachtnet naar andere grote steden zoals Utrecht en Amsterdam is belangrijk voor de levendigheid en bereikbaarheid van onze stad.

Het CDA ziet het gevaar van XTC-gebruik en andere drugs in de horeca. Daarom gaan wij met de politie en horeca harde afspraken maken om mensen op de gevaren te wijzen en het drugsgebruik in de horeca terug te dringen.

Criminaliteit

Geweld tegen publieke dienstverleners is ontoelaatbaar waarbij - naast strafrechtelijke vervolging- de gemeente 's-Hertogenbosch de daders civielrechtelijk moet vervolgen voor het verhalen van alle vervolgcosten, zoals ziekteverzuim, slachtofferhulp etc.

Het overgrote deel van de jongeren in onze stad doet het goed, daar zijn we trots op. Helaas zijn er kleine groepen jongeren die in de criminaliteit belanden. Criminaliteit en overlast door groepen jongeren in de wijken moet worden tegengegaan. Dit met stevige maatregelen. Hiervoor dienen flexibel inzetbare politieteams beschikbaar te zijn. Criminele jongeren moeten intensief door Jeugdzorg en jeugdwerkers worden begeleid. Hufterigheid wordt bestreden en gewenst gedrag gestimuleerd! Jongeren die overlast veroorzaken krijgen wat het CDA betreft een wijkgerichte taakstraf.

De gemeente stimuleert de sociale samenhang om het gevoel van sociale onveiligheid tegen te gaan. Malafide huis- en pandeigenaren worden geconfronteerd met een 'lik op stuk' beleid. Hierbij werken Gemeente, Politie, Openbaar Ministerie, Belastingdienst en FIOD samen. De gemeente ondersteunt de bedrijven bij het verbeteren van de veiligheid op bedrijfsterreinen. Het gaat daarbij om politie-inzet, ondersteuning bij veiligheidsplannen voor bedrijfsterreinen en fysieke maatregelen, waaronder cameratoezicht als dit aantoonbaar iets toevoegt.

Huiselijk geweld

Huiselijk geweld is een probleem dat vaak onzichtbaar is. Het CDA wil slachtoffers van huiselijk geweld opvangen en weerbaar maken. De burgemeester kan plegers van huiselijk geweld een huisverbod opleggen. Degene die een gevaar vormt voor zijn gezin mag dan een tijd het huis niet in of contact hebben met het gezin. Ook loverboys en mensenhandelaren moeten hard aangepakt worden en hun slachtoffers verwezen naar passende hulp.

Leefbaarheid

We voelen ons veiliger in een schone omgeving zonder graffiti en zwerfvuil. In het publieke domein ligt de primaire verantwoordelijkheid voor de aanpak van vuil bij de gemeente. Maar ook inwoners zelf zijn hiervoor verantwoordelijk. De gemeente moet initiatieven ontwikkelen met inwoners, bedrijven, wijkraden om gezamenlijk vervuiling tegen te gaan. Het onder regie van de wijk- en bestuursraden gezamenlijk organiseren van een jaarlijkse schoonmaakactie in de straat buurt of wijk is hiervoor een goed instrument.

Door middel van een app, social media en de Bel- en Herstel lijn is de gemeente bereikbaar bij gevaarlijke situaties zoals loszittende stoeptegels, onveiligheid bijvoorbeeld door kapotte verlichting of vermindering van de leefbaarheid door onder andere graffiti en reageert adequaat.

Overlast van buurtbewoners in wijken, die zich niet aan de regels willen houden, moet worden bestreden. Het moet niet zo zijn dat de overlastgevers de leefbaarheid in een wijk aantasten. Het CDA wil samen met de woningcorporaties deze overlastgevers aanpakken.

Leegstaande gebouwen hebben direct invloed op de leefbaarheid van een wijk. De gemeente is verantwoordelijk voor haar eigen gebouwen en zorgt ervoor dat deze zo snel mogelijk een (tijdelijke) bestemming krijgen. Voorbeelden daarvan zijn het inzetten van leegstaande panden voor ZZP'ers en ondernemers. Met woningeigenaren van leegstaande panden wordt door de gemeente actie ondernomen om de panden zo snel mogelijk weer in gebruik te nemen. Bijvoorbeeld door wijziging van de bestemming.

Coffeeshops

Coffeeshops kunnen veel overlast veroorzaken in buurten en wijken. Dit geldt ook voor wietgerelateerde criminaliteit. Het gebruik van cannabis moet zoveel mogelijk worden ontmoedigd. In ons land, maar ook in onze gemeente is een te hoge tolerantie en worden negatieve effecten gebagatelliseerd.

Wat kunnen we hieraan doen?

- Strengere handhaving op leeftijd bij coffeeshops. Controle is onvoldoende. Alle middelen zijn hiervoor toegestaan tot en met de inzet van 'mystery guests'. Coffeeshops die in overtreding zijn moeten onmiddellijk worden gesloten.
- Het instellen van blow- en alcoholverboden op en rond kinderspeelplaatsen. Hierop dient uiteraard handhavend en verbaliserend te worden opgetreden.

- Het afstandscriterium voor coffeeshops (250 meter) is van toepassing voor alle scholen: basis- en voortgezet onderwijs.
- Wij streven als CDA een uitsterfconstructie voor coffeeshops na, zodat de overlast vermindert. Dit betekent dat er geen nieuwe coffeeshops worden gevestigd in onze stad en onze dorpen.

9. Sport

Algemeen

Sporten is gezond. Zowel voor het lichaam als voor de geest. Sport brengt mensen bij elkaar en is van maatschappelijk belang. Het CDA heeft zich altijd hard gemaakt voor de breedtesport in de stad. In 's-Hertogenbosch, Rosmalen, Empel, Nuland en Vinkel zijn vele sportverenigingen met grote ledentallen actief. Zij bieden bij uitstek een plek waar iedereen samen komt, en met elkaar hun beste beentje voorzet. Dit helpt bij de integratie en emancipatie van alle inwoners van onze stad. Voor kinderen en jongeren is sport van groot belang bij het opbouwen van eigenwaarde en het aanleren van sociaal gedrag.

Deelname aan breedtesport moet dus voor iedereen toegankelijk en betaalbaar zijn.

De Sportvisie wordt voortvarend uitgevoerd. Drempels om meer te gaan sporten neemt de gemeente weg door samen met de clubs, bestuurs-, wijk- en dorpsraden te werken aan de doorontwikkeling van sportpunten naar sportwijken.

Sportverenigingen

Om sportverenigingen financieel te versterken en om het milieu te verbeteren blijft het CDA zich inzetten voor investeringen in energiezuinige maatregelen en opwekking van groene energie (zoals zonnepanelen) bij de sportaccommodaties door middel van gemeentelijke subsidies. Het CDA vindt het belangrijk om de komende jaren te blijven investeren in kunstgras, vanuit de gedachte dat kunstgras leidt tot een intensiever gebruik van het hele sportcomplex. Daarom moet bijvoorbeeld iedere voetbalclub de beschikking krijgen over minimaal 1 kunstgrasveld. Specifiek kiest het CDA ook voor de toevoeging van de natuurgrasvelden bij Emplina.

Het CDA hecht aan een bloeiend (sport) verenigingsleven. De gemeente biedt sportverenigingen financiële en organisatorische ondersteuning waar nodig.

Het CDA stimuleert het inzamelen door verenigingen van oud papier en kleding die ten bate komen van de vereniging. Bezien wordt of we dit initiatief, dat in Vinkel en Nuland al toepassing vindt, integraal in 's-Hertogenbosch kunnen invoeren.

Topsport

Naast een goed ontwikkelde breedtesport kent onze stad ook enkele hoogwaardige topsportmogelijkheden en faciliteiten. FC Den Bosch, de Hockeyclub Den Bosch, Be Quick Nuland, Dukes, FlikFlak en SPM Shoeters bieden uitstekende faciliteiten voor topsport. Het CDA durft ook te kiezen voor topsport. De maatschappelijke baten van topsport zijn groter dan alleen de sportprestaties, maar de publieke investeringen in topsport geven de topsporters ook de verantwoordelijkheid om hun eigen maatschappelijke rol serieus in te vullen.

Be Quick verdient actieve ondersteuning van de gemeente bij het opstellen en invullen van de toekomstplannen, bijvoorbeeld door de komst van een volwaardige sporthal in Nuland. Ditzelfde geldt voor de ambities voor tophockey in 's-Hertogenbosch. Veel Bosschenaren genieten van de sportprestaties van deze verenigingen, en de verenigingen en supporters verdienen gepaste aandacht en ondersteuning.

Bewegen

Om gezond te blijven moeten we onder andere bewegen. Steeds meer mensen zien dit gelukkig in. Het CDA wil echter, samen met de sportverenigingen, de uitdaging aangaan om meer Bosschenaren te laten sporten. Het initiatief 'S-PORT van de gemeente, met al haar Citytrainers en vrijwilligers, is een goed voorbeeld van het stimuleren van bewegen. De potentie van 'S-PORT kan nog verder worden benut. Juist ook groep jongeren heeft veel baat bij sport. Teveel jongeren hebben last van overgewicht. Door inzet van het CDA is de gemeente 's-Hertogenbosch een JOGG (Jongeren op Gezond Gewicht) gemeente. Wij stimuleren als gemeente om, samen met sportclubs en scholen, jongeren gezonder te laten leven. Het CDA vindt dat iedere jongere heeft recht op een sport. Hierbij moet gebruik gemaakt worden van het Jeugdsportfonds en andere stimuleringsmaatregelen. Studenten en leerlingen kunnen hun maatschappelijke stage invulling geven door op

basisscholen bewegingsactiviteiten laten aanbieden. Investerings voor extra zwembad worden gekoppeld aan bestaande baden. Dit is goedkoper en efficiënter.

Het CDA wil de aansluiting van senioren bij sport verbeteren. Dit kan door sportvoorzieningen goed bereikbaar te maken, maar ook door in te zetten op goede en veilige fiets- en wandelroutes. Sport voor mensen met een beperking moet worden gestimuleerd, bijvoorbeeld door middel van een integratiebudget voor sportverenigingen, maar ook de toegankelijkheid van de sportverenigingen moet 'gehandicapt-proof' zijn. Sport en beweging moeten voor alle inwoners van 's-Hertogenbosch bereikbaar en laagdrempelig zijn. Bewegen in de eigen buurt is daarbij van groot belang. Het CDA zet daarom in op een sportievere inrichting van de openbare ruimte en op multifunctionele wijkspportvelden, zoals Cruyff Courts of sporttoestellen in de openbare ruimte.

10. Ruimtelijke ordening

Algemeen

's-Hertogenbosch is een historische stad, maar ook een moderne stad die met haar tijd meegaat. In de afgelopen jaren zijn vele mooie projecten gerealiseerd, zoals het Noordbrabants Museum en Museumkwartier en het moderne Jeroen Bosch Ziekenhuis. En er zijn nog veel meer plannen en ambities, ook wat het CDA betreft. Nu de economische ontwikkeling niet meer zo voortvarend gaat en zelfs hier en daar lijkt te stagneren, is het naar onze opvatting noodzakelijk om alle ambities voor de stad nog eens terdege tegen het licht te houden. Wij willen weliswaar door gaan met het maken van plannen, maar op een financieel verantwoorde en duurzame manier. Dat houdt in dat plannen stapsgewijs gerealiseerd worden of nieuwbouw pas wordt gerealiseerd wanneer voor leegkomende gebouwen een goede bestemming is gevonden.

Door Nuland en Vinkel wordt er een groot buitengebied aan onze stad toegevoegd. Het CDA zet zich in voor de vitaliteit van dit gebied. Wij streven naar een goede balans tussen natuur, landbouw en recreatie.

GZG terrein, een Bosch stadspark

Het CDA wil voorkomen dat door de economische crisis van dit moment wellicht suboptimale keuzes worden gemaakt.

Het is - in verband met verloedering- van belang om de gebouwen die op de nominatie staan om af te breken nu snel te slopen. Verdere invulling gebeurt door meer wonen (levensbestendig) en ontmoeten en niet door winkels. Wanneer er op korte termijn geen invulling gegeven kan worden op de plekken van het oude ziekenhuis, dan is een Stadspark een hele goede mogelijkheid. Deze wordt betrokken bij de Boulevard Zuid Willemsvaart en De Grote Stroom. Voor de realisatie van het Stadspark kan gedacht worden aan gemeentelijke middelen en de mogelijkheden die crowdfunding biedt. Het CDA ziet een stadspark als een duurzame en langjarige investering in de stad.

De Heus

De invulling van het terrein van veevoederbedrijf De Heus wordt door betrokken partijen gezamenlijk tot ontwikkeling gebracht. Dit heeft tijd nodig. Te denken valt aan wonen (pakhuis) en cultuur, wat aansluit bij Willem II en Verkadefabriek. Broedplaats voor werk en cultuur, bijvoorbeeld open werkplaats in combinatie met een mega-bioscoop.

Spinhuiswal

Het Paleis van Justitie leent zich goed voor diverse toepassingen: hotel, jeugdhostel, seniorenwoningen. Het KPN-gebouw en het gebouw van Rijkswaterstaat vormen een goede locatie voor het Theater.

Parkeren, betaald parkeren Rosmalen

Het CDA is tegen betaald parkeren in de kernen (bijvoorbeeld Rosmalen) en bij winkelcentra (bijvoorbeeld Helftheuvel), om te voorkomen dat de bedrijvigheid hierdoor vermindert en winkeliers er hinder van ondervinden. Het CDA wil de parkeertarieven voor 4 jaar bevriezen en zoeken naar een oplossing voor het tekort aan parkeervergunningen in de binnenstad (700 stuks).

Transferia

Het tarief van €3 blijft gehandhaafd. Het CDA wil investeren in faciliteiten, bijvoorbeeld voorzieningen om te wachten bij haltes in de binnenstad bij slecht weer. Maar ook in extra service – door particulier initiatief – als een 'tassenservice' die ervoor zorg draagt dat winkelwaar naar het transferium wordt gebracht, zodat bezoekers van de stad kunnen doorgaan met winkelen, eten of uitgaan zonder boodschappen mee te hoeven dragen.

Bereikbaarheid

De bereikbaarheid van de stad blijft van groot belang. Dat betekent dat werkzaamheden niet gelijktijdig op verschillende punten aangepakt moeten worden. Afstemming en duidelijke communicatie met Rijk en Spoorwegen bij werkzaamheden is vereist, via www.073bereikbaar.nl. De ontsluiting van Rosmalen en Empel richting de A2 blijft voor het CDA een aandachtspunt.

Vlietdijk

De Vlietdijk moet open blijven en worden aangepast. Dit is van belang om wijken als De Groote Wielen te ontsluiten en aan te sluiten bij bestaande winkelinfrastructuur in Rosmalen.

Heesch-West

Het bedrijventerrein Heesch-West is belangrijk voor de werkgelegenheid in de regio Vinkel en Nuland. Vooral als bedrijven aangetrokken worden die veel werkgelegenheid met zich meebrengen. Door een goede ontsluiting en een toereikende infrastructuur wordt voorkomen dat vrachtverkeer het dorpscentrum van Vinkel onveilig maakt.

11. Bestuur en Financiën

Algemeen

'Een sociale stad, die kan leunen op een financieel sterke stad, daar gaat het CDA voor!' De kredietcrisis en de daarop volgende schulden crisis hebben ons geleerd dat onze welvaart niet vanzelfsprekend is. We moeten die keer op keer verdienen; successen uit het verleden bieden geen garantie voor de toekomst. Ook hier geldt dat de duurzaamheid op de lange termijn en het algemeen belang leidend moeten zijn. Dit betekent voor het CDA dat zowel het Bestuur van 's-Hertogenbosch als het Financieel beleid van de gemeente, gestoeld moeten zijn op drie kernwoorden: respectvol, duurzaam en degelijk.

Respectvol besturen houdt in dat men bereid is elkaar de ruimte te geven, rekening te houden met wederzijdse belangen en verantwoordelijkheid wil dragen en nemen. Iedereen moet kunnen weten wat de gemeente doet, waarom en hoe. Actief burgerschap hoort daarbij. Inwoners maken een gemeente, niet het bestuur. Respectvol omgaan met financiën betekent voor het CDA dat men integer en transparant omgaat met openbare middelen en dat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen.

Het CDA staat voor integriteit. Dit betekent voor ons vanuit een oprechte overtuiging het goede willen doen voor de gemeenschap, zonder hierbij het eigen belang voorop te stellen.

Duurzaam besturen betekent dat men over de collegeperiode 'heenkijkt'. Het lange termijn belang van 's-Hertogenbosch en haar inwoners dienen voorop te staan. Duurzaam financieel beleid betekent voor het CDA dat we aan 'de (klein)kinderen' van 's-Hertogenbosch' een gezond huishoudboekje nalaten. Goed rentmeesterschap, anders gezegd gewoon goed op het huishoudboekje letten.

Degelijk besturen betekent voor het CDA dat we een collegeperiode lang moeten kunnen vertrouwen op dezelfde bestuurders die weloverwogen en standvastig besturen. Integere bestuurders, die zich bewust zijn van hun voorbeeldfunctie: zowel van de hun zelf als van de ambtelijke organisatie. De laatste jaren zijn er te veel wisselingen van de wacht geweest, dit komt het bestuur niet ten goede. Degelijk financieel beleid houdt in dat begrotingen sluitend zijn en er dekking is voor ieder voorstel uit de raad dat geld kost. We moeten zeker weten dat we kunnen betalen wat we willen en weten waarvan dit betaald wordt.

Bestuur

Respectvol, duurzaam en degelijk, daar draait besturen om bij het CDA. Het CDA wil dit doen door herkenbaar en dichtbij inwoners, instellingen, organisaties en bedrijven binnen de gemeente te staan.

- Leiding geven/nemen, stimuleren, ondersteunen en loslaten. Deze opties heeft het gemeentebestuur om tegemoet te komen aan haar uitgangspunt van gespreide verantwoordelijkheid. De keuze voor één van de opties is afhankelijk van de verantwoordelijkheden en de belangen die in het geding zijn. Wanneer mogelijk reguleren we niet maar laten we inwoners zelf dingen oplossen.
- Het behoud van het eigen karakter en de identiteit van de kernen Rosmalen, Empel, Engelen, Bokhoven, Vinkel en Nuland is heel belangrijk. Het CDA wil de gekozen dorps-, bestuurs-, en wijkraden, als vertegenwoordigers van deze gemeenschappen, nog meer bij het tot stand komen van het beleid betrekken. En dat geldt ook voor de inwoners van 's-Hertogenbosch. Interactief beleid en bestuur krijgen daardoor meer inhoud. Het CDA staat daarbij open voor initiatieven van burgers, bedrijven, buurten en wijken.
- Het CDA kiest in principe na de verkiezingen voor een afspiegelingscollege. Hierbij gelden als criteria: programmatische herkenbaarheid en openbare verantwoording. Binnen het college worden aparte portefeuillehouders aangewezen voor senioren, jongeren, zorg, ICT-beleid en duurzaamheid. Het CDA is van mening dat politieke bestuurders in principe zitting nemen voor de duur van een collegeperiode. Dit komt de kwaliteit van het bestuur ten goede.

- Het CDA wil dat de taken en portefeuilles van de verschillende wethouders helder, eenduidig en onverdeeld opgesteld worden. Dit betekent concreet dat één wethouder verantwoordelijk is voor één bepaald domein en dat dit niet over verschillende wethouders wordt belegd. Hierdoor zijn verantwoordelijkheden duidelijker belegd en moet de aanspreekbaarheid op de verantwoordelijkheden van de individuele wethouders verbeteren.
- 's-Hertogenbosch stelt zich kwetsbaar op door de eigen bestuurskracht te meten door bijvoorbeeld digitale enquêtes onder inwoners en benchmarks uit te voeren. Het doel daarvan is te leren en zichzelf te corrigeren. Dit gebeurt ook al.
- Bij grote projecten als bijvoorbeeld de bouw van een brug worden in de startfase goede risico-analyses gemaakt. Leren van de fouten uit het verleden maakt deel uit van goed bestuur.
- De digitale dienstverlening aan inwoners en bedrijven wordt verder verbeterd en vereenvoudigd. De gemeente biedt zo snel als mogelijk alle diensten en voorzieningen ook elektronisch aan. Hierbij blijft wel aandacht voor senioren en kwetsbare groepen in onze samenleving die met gebruik van deze voorzieningen moeite hebben. Voor de gemeente geldt: een e-mail ontvangen is een e-mail terugsturen.
- 's-Hertogenbosch is natuurlijk ook een Europese gemeente. Daarom zoeken we actief aansluiting bij de wereldmarkt. Waar dat voor de hand ligt, zoeken we samenwerking met andere Europese regio's.
- Onze jumelages en stedenbanden (Leuven en Trier) verdienen steun. Waar het voortouw van de stedenband bij de gemeente ligt, vindt het CDA dat ook maatschappelijke organisaties, inwoners en scholen bij de internationale uitwisseling intensief betrokken moeten worden.
- Het CDA vindt het belangrijk dat er voldoende Europese kennis aanwezig is bij gemeenten. Een ambtenaar die de weg weet in Europese regels en subsidies is nuttig. De gemeente maakt gebruik van de mogelijkheden voor Europese steun bij regionale (natuur) subsidies, innovatiesubsidies en ondersteuning van het midden- en kleinbedrijf. Het stimuleren van de export is onderdeel van het economisch beleid.

Financiën

Bij het streven naar degelijke financiën zijn **duurzaamheid** op de lange termijn en het **algemeen belang** leidend. Hierbij geldt vanuit onze kernwaarde solidariteit dat als het gaat om financieel beleid, de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen.

- Rijksbijdragen (doeluitkeringen) die verband houden met de sociaal zwakke medemens in de stad worden gebruikt waar ze voor zijn bedoeld, eventuele overschotten moeten ten behoeve van dit doel worden gereserveerd om te worden ingezet in periodes waarin tekorten ontstaan.
- Het CDA is voorstander van het profijtbeginsel. Dat betekent dat de gemeentelijke tarieven en heffingen kostendekkend moeten zijn.
- De realisering van het Beleidsplan in Hoofdzaken wordt gestuurd via een voortschrijdend proces van financiële verantwoording (budgetcyclus).
- Zowel de jaarlijkse begroting als de meerjarenbegroting moeten sluitend zijn.
- Structurele uitgaven moeten in beginsel door structurele inkomsten worden bekostigd.
- Het CDA kiest voor lastenverlichting voor het MKB. De OZB voor startende bedrijven moeten richting het gemiddelde van de Brabantse steden. De opbrengst van de Onroerende Zaak Belasting (OZB) voor bewoners blijft gelijk aan die van het jaar daarvoor (inclusief inflatie en uitbreiding).
- Nieuwe beleidskeuzes worden afgewogen tegen bestaand beleid (nieuw voor oud). Waar keuzes noodzakelijk zijn gaan investeringen voor de toekomst boven uitgaven met een consumptief karakter. Dergelijke keuzes moeten ook in personele zin worden doorvertaald.

- Lastenstijgingen voor de burgers en bedrijven worden zoveel mogelijk tegengegaan. Dit betekent dat hogere uitgaven of tekorten op de eerste plaats worden gedekt door nieuw voor oud, verbetering van de efficiency en bezuinigingen op het eigen apparaat.
- Ten aanzien van woningmarkt en lastenverlichting: het CDA wil dat de gemeente gaat kijken wat het kan doen tegen de bemiddelingskosten in de vrije huurmarkt. Hier kan voor de lagere en middeninkomens wellicht een aanzienlijke lastenverlaging uit voortkomen (meestal 1 maand huur).
- Ten aanzien van de woningmarkt: het CDA wil dat de gemeente gaat kijken naar een aanvullend pakket voor "starters". Er moet gekeken worden hoe we vanuit de gemeente deze groep 'aanjagers van de huizenmarkt' extra kunnen ondersteunen.
- De begroting moet toetsbaar zijn. Beleidsevaluatie gericht op effectiviteit en efficiency moet over alle beleid- en beheerssectoren systematisch worden uitgevoerd en zichtbaar gemaakt worden. Binnen een bestuursperiode van 4 jaar moeten alle beleids- en beheerssectoren eenmaal getoetst worden.
- Wanneer rijksbijdragen worden verminderd moet de tering naar de nering worden gezet en moet een doorvertaling plaatsvinden naar de beleids- en beheerssectoren.
- Bij extra inkomsten verkregen uit de verkoop van belangen (aandelen) dienen allereerst de in de begroting geraamde structurele inkomsten uit het dividend te worden gewaarborgd. De overblijvende middelen worden ingezet in investeringen die een bijdrage leveren aan de structurele verbetering van de stad.
- Met gesubsidieerde instellingen worden vooraf op basis van meetbare doelstellingen heldere budgetafspraken gemaakt over de uit te voeren taken.
- Grote trajecten worden goed aanbesteed, lokaal als het kan, en er wordt zorgvuldig op toegezien dat de kosten beheersbaar blijven.

Dekkingsvoorstellen voor gedane suggesties in CDA Verkiezingsprogram

De verschillende maatregelen die het CDA wil nemen t.b.v. meer werk kosten geld. Het CDA is en blijft een degelijke partij. Dit betekent: geen gaten in de begroting en daarmee geen voorstellen zonder dekking(svoorstellen). Vandaar onderstaande dekkingsvoorstellen aangevuld met een aantal specifieke financiële wensen ten aanzien van de verschillende budgetten:

Dekkingsvoorstellen:

- In het overig gemeentelijk takenpakket dient de gemeentelijke organisatie door een productiviteits- en efficiencyverbetering, een taakstelling van 1% per jaar in de capaciteit te realiseren. Dit betekent 4% in de komende collegeperiode. Indien het takenpakket van de gemeente in de komende periode wijzigt, daalt of stijgt de omvang navenant.
- Door vermindering van controles op regels en vergunningen kan worden bespaard op het eigen apparaat. Op de afdeling 'handhaving en toezicht' wordt een taakstelling van 15% gezet (bovenop de generieke korting van 1% per jaar).
- Tegenover bovenstaande maatregel ten aanzien van verminderde controles en toezicht staat een generieke verhoging van boetes voor de overtreders van regels.
- Door minder welstandseisen te stellen kan de welstandscommissie beperkt worden in haar taken, hetgeen tot een efficiency korting kan leiden.
- Subsidies worden ieder jaar herijkt op basis van prestaties en ontwikkelingen. Verlening voor 2 jaar. De gemeente vraagt bij projecten onder een bedrag van 5000 euro geen uitgebreid eindverslag meer. Subsidies worden voor meerdere jaren in plaats van eenmaal per jaar aan de instelling toegekend. De regels voor verantwoording worden vereenvoudigd. De gemeente stelt de vraag: wat is het effect van het geld in plaats van: zijn de regels gevolgd? Om nieuwe initiatieven niet te afhankelijk te maken van overheidsgeld worden (opstart)subsidies voor een eindige periode verstrekt. Als een initiatief daarna niet zelfstandig levensvatbaar blijkt, eindigt de bijdrage van de gemeente. Hiermee kan een aanzienlijke besparing in de opzet, uitvoering en controle van het subsidiesysteem

worden gerealiseerd. Deze versimpeling van regels leidt tot ruimte in het eigen apparaat (bovenop de generieke korting van 1% per jaar) waarop bezuinigd kan worden. Bovendien worden subsidie in beginsel revolverend vastgesteld, zonder terugbetaling alleen als het echt niet anders kan.

- Initiatieven uit dit verkiezingsprogramma moeten leiden tot een beter vestigingsklimaat, meer bedrijvigheid, meer werk en hierdoor ook meer belastinginkomsten.

Specifieke Financiële wensen

- Ten aanzien van de bestaande Essent gelden, heeft het CDA een zeer conservatieve insteek. De structurele inkomsten die voortkomen uit de Essentgelden dienen gewaarborgd te worden. Dit betekent dat er geen uitgaven worden gedaan uit de Essentgelden die structurele opbrengsten (rente) voor de gemeente 's-Hertogenbosch realiseren. Hoge uitzondering hierop zijn projecten die de Bossche economie en het unieke stadskarakter duurzaam versterken.
- De toeristenbelasting wordt geormerkt voor uitgaven die de toeristenbranche ten goede komen.
- Alle gelden die de gemeente van het Rijk krijgt om aan de WMO te besteden, besteden wij ook aan de WMO. Ofwel: WMO gelden worden geormerkt voor WMO doeleinden. Met de huidige bezuinigingen is dit absoluut noodzakelijk. In de afgelopen jaren heeft onze gemeente een WMO reserve kunnen sparen, omdat we meer Rijksgeld kregen, dan dat we nodig hadden. Deze opgespaarde WMO reserve is bedoeld voor het opvangen van tekorten in het sociaal domein en besteden wij hieraan. Gezien de onzekerheid die er op gemeenten afkomt ten aanzien van de WMO, kiest het CDA hier voor een behoudende insteek.